

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра східної філології

Кваліфікаційна робота магістра
з арабської філології на тему:

**ВІДТВОРЕННЯ АВІАЦІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ
МОВИ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ**

Студентки групи Мпар54-20
факультету сходознавства
денної форми навчання
Освітньо-професійної програми
Галузевий переклад: арабська мова,
англійська мова
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.060 Східні мови та
літератури (переклад включно),
перша – арабська
Зінчук Надії Олександрівни

Науковий керівник:
к.філол.н., доц. Лихошерстова М.Ю.

Допущена до захисту

«___» _____ 2021 року

Завідувач кафедри

_____ Валігура О.Р.
(підпис) (ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ.....	7
1.1. Історія питання про терміни і термінологію.....	7
1.2. Формування і функціонування сучасної арабської термінології та основні способи її творення.....	12
1.3. Завдання та проблема перекладності – неперекладності.....	21
1.4. Питання теорії мовних контактів як засобу взаємодії двох мов.....	25
1.5. Авіаційна лексика в арабомовній картині світу.....	31
Висновки до Розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ З АРАБСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ.....	36
2.1. Способи та проблеми перекладу термінологічних одиниць арабської мови.....	36
2.2. Методика та етапи проведення дослідження	43
Висновки до Розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3 ОСОЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АРАБСЬКОЇ АВІАЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ.....	49
3.1. Лексичні трансформації при перекладі арабської авіаційної лексики.....	49
3.2. Граматичні трансформації при перекладі арабської авіаційної лексики...71	71
Висновки до Розділу 3.....	76
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	85
РЕЗЮМЕ.....	89

ВСТУП

Показником "рівня розвитку мови" є стан лексики, який визначається не тільки кількістю, а й якістю її створення. Багато вчених вважають лексику дзеркалом мови, оскільки лексичний запас мови показує розвиток її народу в цілому. Не випадково словник племінних мов Африки зазвичай обчислюється декількома тисячами або навіть сотнями.

Термінологія як сукупність термінів становить частину спеціальної лексики. Вона (спеціальна лексика) – сукупність лексичних одиниць (в першу чергу термінів) спеціальних областей знань, що утворює особливий пласт лексики. Витоки спеціальної лексики йдуть углиб століть, у процесі цілеспрямованої професійної діяльності людини створюються нові ідеї, речі, яких раніше не було, а, отже, і не було слів для їх назви. Оскільки неназваними поняттями оперувати важко, діяльність термінознавців постійно супроводжується утворенням нових термінів. Вони вдаються до основних встановлених методів утворення термінів. Хоча у світі налічується понад 2000 мов, розвинена наукова термінологія існує лише на 60 мовах і охоплює близько 300 професійно-предметних галузей людської діяльності. Термінологічна активність кожної галузі залежить від її продуктивності, де створюються нові поняття і назви, завдяки вченим, що беруть участь у цьому процесі й успіхам міжнародного співробітництва.

Одним із найважливіших результатів етнокультурного і лінгвокультурного спілкування народів є взаємозбагачення мов, яке найбільш рельєфно проявляється у сфері термінології. Ставлення до такого збагачення у вчених різне: одні вважають вплив іншої мови "порчею" і під будь-яким приводом намагаються позбутися його, використовуючи національні мовні засоби термінотворення; інші вчені у впровадженні іноземних слів не бачать нічого шкідливого, навіть часто використовують їх, тобто процес взаємозбагачення національних мов має двосторонній характер. Але на наш погляд, коли світ охоплений різними інтеграційними процесами в сферах науки,

техніки і технології, політики, економіки, медицини, авіації, то і мова не повинна бути ізольована від лінгвоінтеграційних відношень.

Стосовно арабської термінологічної лексики, то вона знаходиться в постійному розвитку і поповнюється новими термінологічними одиницями. Цей процес охоплює багато сфер людської діяльності, і область авіації не є винятком, що, загалом, не дивно, беручи до уваги важливість і постійне розширення рамок цієї галузі за рахунок виникнення та введення в обіг нових понять, концептів та ідей. Саме тому, на нашу думку, завдяки постійному розвитку, дослідження відтворення авіаційної термінології сучасної арабської мови в українських перекладах актуальне у будь-який час.

Актуальність цього дослідження визначається тим, що непослідовність і неточність у застосуванні термінів часто може бути причиною відсутності взаєморозуміння між представниками двох різних мов. Вивчення термінології авіації в арабській мові при перекладі на українську може відкрити шлях для більш плідної міжнаціональної авіаційної комунікації, початок якої ми вже маємо на території України. У той же час вивчення специфіки даної термінології відкриває шлях до більш глибокого розуміння лінгвістичних питань, які лише частково піднімаються у дослідницьких роботах. Саме тому, на нашу думку, вивчення взаємодії генетично неспоріднених мов та культур, зокрема арабсько-українських на матеріалі авіаційної лексики, має особливу актуальність як у світовій науці, так і в українському мовознавстві.

Це дослідження спирається на теоретичні роботи вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі лінгвістики, теорії перекладу, термінознавства, таких як Гринєв С. В., Бархударов Л. С., Мустафаєва А. А., Белкін В. М., Герасимова О. А., Комісаров В. Н., Королева О.В., Лейчик В. М., Лотте Д. С., Швейцер А. Д., Хайруллін В. І., Яшина М. Г., Фількенберг Н. Д., Реформатський О. О., В. фон Гумбольдт й інші. Матеріалами дослідження є переклади офіційної авіаційно-технічної документації компанії ТОВ "Science Technology".

Об'єктом дослідження є авіаційна термінологія сучасної арабської мови.

Предметом дослідження є лексико-граматичні особливості перекладу

арабської авіаційної термінології українською мовою.

Мета дослідження полягає у комплексному дослідженні способів формування термінів арабської мови та відтворення арабської авіаційної термінології при перекладі на українську мову.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно вирішити наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати поняття термін і термінологія;
- 2) висвітлити алгоритми формування та способи перекладу арабських термінів;
- 3) дати визначення поняттю переклад та його головні завдання;
- 4) вивчити питання теорії мовних контактів;
- 5) визначити місце авіаційної лексики в арабомовній картині світу;
- 6) з'ясувати способи перекладу арабської термінології та пов'язані з цим труднощі;
- 7) продемонструвати методику проведення дослідження;
- 8) виявити головні особливості та процеси трансформацій при перекладі арабських авіаційних термінів на українську мову.

Основними методами стали: порівняльно-історичний метод дозволив виявити найбільш активні періоди мовних контактів на прикладі таких двох неспоріднених мов; зіставний метод дав змогу вивчити структурні особливості арабської та української мов, їх ступінь і характер в результаті територіальних та історичних контактів і виявити спільне і специфічне в цих мовах; метод семантичного та етимологічного аналізу для встановлення значення мовних одиниць; у визначенні деяких подібних та відмінних сторін авіаційної лексики, а саме арабської та української мов, провідним методам став порівняльний аналіз; для встановлення адекватного сприйняття авіаційної лексики – трансформаційний аналіз як складовий елемент перекладацького методу; методика кількісних підрахунків дозволила узагальнити фактичний матеріал, створити таблицю авіаційних термінів та виявити закономірності при їх перекладі.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вивчення арабської авіаційної лексики при перекладі на українську мову шляхом створення цілісної концепції системного аналізу таких неспоріднених мов уперше стає предметом спеціального дослідження.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати та методики цієї праці можуть стати складовою частиною при створенні етимологічних, історичних і термінологічних словників як української, так і арабської мов. Отримані результати можуть бути використані в розробці підручників, навчальних посібників з авіаційної лексики, практики загальної теорії перекладу, спецкурсів та спецсемінарів з проблем перекладу термінів, а також у викладанні арабської мови, практичної підготовки перекладачів, практики перекладу текстів авіаційного характеру з арабської на українську і навпаки.

Апробацію результатів кваліфікаційної роботи здійснено на Міжнародній науково-практичній конференції "Ad orbem per linguas. До світу через мови" (Київ, 13-14 травня 2021 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, висновків до всієї роботи, списку використаних джерел, додатків та резюме. У вступі зазначаються актуальність дослідження, об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення. У Розділі 1 висвітлюється поняття термін, термінологія та переклад у сучасному перекладознавстві, питання теорії мовних контактів, місце авіаційної лексики в арабомовній картині світу та методика проведення дослідження. У Розділі 2 визначаються способи формування і функціонування арабської термінології та проблеми її перекладу, методологія дослідження. У Розділі 3 демонструються особливості перекладу авіаційних термінів сучасної арабської мови українською мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

1.1. Історія питання про терміни і термінологію

Термінологія як наукова дисципліна з'явилася в ХХ столітті і вважається джерелом поповнення лексичного запасу будь-якої мови світу, а терміни, є її основними одиницями, складають термінологічне ядро.

Якщо фонетика, стилістика, граматики ідентичні як в загальноповжитій мові, так і в мові будь-якої наукової галузі (спеціальній мові), то лексика різна. Тому ми диференціюємо два поняття: загальноповживана лексика і спеціальна (термінологічна) лексика. Навіть лексика однієї термінологічної системи відрізняється від лексики іншої, тому вона відіграє важливу роль у мові і така її універсальність продовжує привертати увагу лексикологів, мовознавців, лінгвістів, термінознавців.

Таким чином, спеціальна мова складається з підмов, а кількість спеціальних підмов залежить від кількості галузей знання, наприклад, існують підмова авіації, підмова хімії, підмова біології, підмова географії та інші. Особливість спеціальної лексики, як підмови загальноповживаної лексики, полягає в її обмеженому вживанні і призначенні і таким чином може бути незрозумілою незадіяним особам – непрофесіоналам цієї галузі (Гринев, 1993, с. 9).

Спеціальна лексика, що складається з термінів та інших лексичних одиниць, утворює лексичний пласт, який може легко піддаватися впорядкуванню і саме в ній "найбільш помітно виявляється зв'язок розвитку мови з історією матеріальної і духовної культури народу" (Гринев, 1993, с. 9). Однак розгляд терміна, як ядра спеціальної лексики, вважається першочерговим завданням, так як інші лексичні одиниці спеціальної лексики можуть розглядатися тільки при співвідношенні з терміном.

Поняття "термін", на перший погляд здається досить простим, але не має єдиного загальноприйнятого формулювання й донині. Відсутність єдиного визначення, мабуть, пояснюється декількома факторами (Шелов, 2003, с. 4):

- 1) з розвитком науки розширюється визначення терміна;
- 2) для різних наук визначення різне, тобто визначення, запропоноване лінгвістом, відрізняється від визначення соціолога або логіка, філософа;
- 3) наявність різних визначень в одному лінгвістичному полі;
- 4) наявність різних визначень навіть у одного дослідника.

Белкін В. М. (1975) у своїй праці "Арабская лексикология" дає наступне визначення: терміни – це слова і словосполучення номінативного значення, що позначають спеціальні поняття науки, техніки, мистецтва та інших відокремлених сфер застосування людської діяльності (с. 117).

У свою чергу Циткіна Ф. А. (1988) визначає термін як мовний знак, що репрезентує наукове поняття спеціальної, професійної галузі знань (с. 10).

Водночас як Пчелінцева О. Е. (2003) "Лексичні основи міжнародної термінології" пише, що термін – це спеціальне слово або словосполучення, яке вживається у мові фахівців і має точне, загальноприйняте значення (с. 7).

Реформатський О. О. (2004) у праці "Введение в языковедение" пише наступне: терміни – це слова спеціальні, обмежені своїм особливим призначенням; слова, які прагнуть бути однозначними як точний вираз понять і називання речей. Це необхідно в науці, техніці, політиці і дипломатії (с. 115).

Лейчік В. М. (2006) розглядає термін як лексичну одиницю певної мови для спеціальних цілей, що позначає загальне – конкретне або абстрактне – поняття теорії певної спеціальної галузі знань або діяльності (С. 31-32).

Однак, за основу ми візьмемо лінгвістичний енциклопедичний словник та словник з мовознавства, який дає наступне визначення: "Термін (від лат. *Terminus* – межа, кордон) – слово або словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знань або діяльності. Термін входить у загальну лексичну систему мови, але лише через посередництво конкретної термінологічної системи (термінології)"

(Ярцева, 1990, с. 508). Словник з мовознавства – "термін – слово або словосполучення спеціального призначення, що створюється для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів" (Сулейманова, 1998, с. 380).

Що ж до властивостей терміна, то основоположник радянської термінологічної школи Лотте Д. С. визначив для науково-технічного терміну такі вимоги: системність; незалежність від контексту (з відхиленнями, що допускаються); однозначність (яка буває абсолютною і відносною; точність; стислість (останні дві умови нерідко вступають між собою в протиріччя і при створенні терміна однією з них нехтують). Особливої уваги варто те, що принципи Лотте до вивчення термінів не застаріли і в даний час, тобто він враховував реальні особливості функціонування терміна в науково-технічному тексті (Лотте, 1969, с. 11).

Термін може відноситись до тієї чи іншої галузі науки, техніки, виробництва і є членом певної термінологічної системи. Саме точне наукове визначення виділяє термін з ряду інших термінів тієї ж галузі. Всередині певного термінологічного поля терміни, відрізняються від "повсякденних" слів своєю однозначністю; коли одне і те ж слово є терміном різних областей знань, ми маємо справу не з полісемією, а з омонімією (Гринев, 1993, с. 15).

Терміни може бути багатозначним словом у загальній мові, але потрапляючи в певне термінологічне поле, воно набуває однозначності. Певна термінологія і є тим контекстом, де термін може вживатися ізольовано. Сама ж термінологія – сукупність термінів певної галузі знань або виробництва, а також вчення про утворення, склад і функціонування термінів (Гринев, 1993, с. 15).

При прискореному розвитку будь-якої галузі науки або техніки починається активне відображення її досягнень засобами масової інформації, перехід окремих термінів зі спеціального вживання в загальне. При цьому терміни втрачають наукову точність, розширюють сферу свого вживання. Відбувається їх детермінологізація. У спеціальному вживанні, займаючи відповідне місце в системі, терміни залишаються самі собою. У загальне

вживання входять їх "двійники", омоніми, які вже не володіють необхідною системністю і науковою точністю. Вони стають модними словами, знаходять стилістичні можливості, емоційність (Реформатский, 2004, с. 116).

Справжні терміни повинні бути "відмежовані" від полісемії, від експресивності і тим самим від звичайних нетермінологічних слів, які як раз переважно багатозначні і експресивні (Реформатский, 2005, с. 58).

Між термінами і не термінами відбувається постійний обмін: слова загальної мови, втрачаючи деякі свої властивості, стають термінами, і, навпаки, терміни входять у загальну мову.

Серед термінів бувають слова, що існують тільки як терміни і в межах однієї термінології; бувають і такі, які існують теж тільки як терміни, але беруть участь у різній термінології; бувають і такі, які вживаються і як терміни, і як звичайні нетермінологічні слова, наприклад, при розходженні прямого і переносного (метафоричного) значення; або ж за умови менш і більш спеціалізованого значення (Лейчик, 2006, с. 76).

Термінологія кожної області знань обмежена певним обсягом термінів, так як словесно відображає систему основних її понять. За рекомендацією Міжнародної термінологічної комісії обсяг термінологічних збірників не повинен "набагато перевищувати кількість у 100 термінів".

Оскільки термінологія – це в ідеалі сувора і "розумна" наука, тобто спирається на чисто інтелектуальні сторони слова, частини лексики, то експресія їй невластива.

Є ще одна якість, істотна для термінів – це їх інтернаціональність. Якраз у галузі політики, науки, техніки, авіації більш за все здійснюються міжнародні зв'язки, і тому питання про взаєморозуміння людей різних націй і мов тут є дуже важливим. Не кажучи вже про міжнародні з'їзди і конференції, можна обмежитися хоча б питанням про читання спеціальної літератури; спільність термінології, навіть і при різному фонетичному і граматичному оформленні термінів у кожній окремій мові, дає передумову розуміння суті

справи при читанні книги з даної спеціальності, хоча б і написаної на невідомою для читача мовою.

Основним джерелом інтернаціональної термінології є класичні мови: грецька і латинська. Протягом більше ніж півтори тисячі років латинь була єдиною мовою науки і філософії у Європі. На латині були закладені засади наукової термінології майже усіх наук.

Використання грецьких слів і коренів у науковій термінології у багатьох випадках зумовлене тим, що після завоювання Римом Греції (146 р. до н.е.) багато грецьких слів-термінів увійшли до лексичного складу латинської мови. Ці грецькі терміни, зберігаючи свою основу, латинізувалися і отримали міжнародне визнання.

Сучасна міжнародна термінологія активно поповнюється термінами англійського походження. Особливо у галузі економіки, авіації та комп'ютерній сфері (Пчелінцева, 2003 с. 13).

Стандартизація термінологічних систем на національних і інтернаціональних рівнях необхідна тому, що обсяг однакових понять у різних мовах не збігається. Наприклад українському "ракета" відповідають арабські صاروخ [Saruuh] та قذيفة [Kazuufa]. Міжнародна стандартизація доцільна тільки тоді, коли їй передують ретельно проведена національна стандартизація. Прийняття міжнародного стандарту не означає відмову від традиційних національних систем. Міжнародна стандартизація означає насамперед установлення точних дефініцій і однозначних відповідностей вітчизняних й іноземних термінів та феноменів. У наш час комітети стандартів існують в 60 країнах. Ними залучаються тисячі експертів для всебічного вивчення того, що підлягає стандартизації (Пчелінцева, 2003, с. 14).

Отже, ми можемо зробити висновок, що терміни є елементами цілісної термінологічної системи і не можуть існувати окремо від конкретної галузі знань. Взаємозалежність одна з головних умов існування терміна, оскільки лише за цієї умови можна досягти точності при передачі інформації або відображення певних понять про ті чи інші явища об'єктивного світу. Докладніше системність термінів

буде описана при розгляді саме авіаційних термінів. Тому, в нашій роботі ми розглядаємо термінологію як систему термінів певної галузі знань.

1.2. Формування і функціонування сучасної арабської термінології й основні способи її творення

Стосовно арабської термінології, то в її історії виділяють два етапи розвитку – класичний і сучасний. Класичний період зародження релігійної лексики став фундаментом для розвитку інших видів арабської термінології, а саме філософії, економіки, соціології, медицини, права, авіації і т.д. Сучасна арабська термінологія зобов'язана багатьом Ісламу, а точніше Корану і хадисам, адже такі слова як "зарплата" أجر [Ajr] з'явилися в Корані ще в VII столітті в значенні "нагорода віруючим від Господа", "хабарництво" رباة [Ribaa'a] використовувалося в значенні "лихварство", "фінанси" – майно, право أموال [Amval], "розлучення" طلاق [Talaak], "право" حق [Haq] і т.д. З розвитком науки, техніки і інтеграційних процесів у світі сучасна термінологія будь-якої мови переживає розвиток всередині себе, адже жодна мова, що бере участь в міжнародних процесах, не може обійтися без впровадження нової лексики (Мустафаєва, 2011, с. 33).

Сучасна термінологія арабської мови з метою збагачення за рахунок власних ресурсів ґрунтується на термінолексичі класичного періоду за способами словотворення і лексико-семантичної деривації, а також застосовує нові способи, такі як калькування, аббревіатура та інші (Белкин, 1975, с. 111). Однак ці методи – словотвір, лексико-семантична деривація, аббревіатура, арабізація і переклад (калькування) були відомі ще древнім вченим. Отже, способи термінотворення зародилися ще в давнину і знайшли своє продовження і розвиток і сьогодні.

У класичну епоху арабська термінологія не тільки зародилася, але і швидко і успішно розвивалася, відомо, що аббасидський період став епохою процвітання арабо-мусульманської культури і науки. Арабські халіфи тримали при дворі вчених, обізнаних і досвідчених радників, що вважалося одним з напрямків внутрішньої

політики арабського халіфату. Між правителями навіть йшла конкуренція у тому, чий радники мудріші і розумніші, що позначилося і на розвитку науки, і її методології в цілому і спричинило за собою розвиток термінології. Звичайно, що сучасна арабська термінологія пов'язана з новими поняттями, які не були відомі древнім вченим.

Мовна політика, спрямована на націоналізацію освіти, стикалася з великими труднощами у формуванні сучасної термінології. Багатотисячний відрив арабських держав від світового науково-технічного прогресу диктував їм необхідність освоєння накопиченого за кордоном досвіду.

Термінологія є одним з основних чинників свідомого впливу на мову. Саме слово الإِصْطِلَاح [al-Istilah] з сучасним поняттям "термін" перекладається з арабської мови як "взаємна домовленість". У стародавніх арабських словниках, таких як "Лісан ал-Араб" (لسان العرب [Lisan ul-'Arab]), "Тадж ал-Арус" (تاج العروس [Taj ul-'Aruus]), "Ал-Му'джам ал-Мухіт" (المعجم المحيط [al-Mu'jam ul-Muhiit]) арабські слова для позначення терміна المِصْطَلَح [al-Mustalah] і الإِصْطِلَاح [al-Istilah] не згадуються (Боднар, 2012 с. 259). Терміни характеризують запити професіоналів на найменування об'єктів або явищ, наділених загальними специфічними ознаками (Володина, 1996, с. 57).

Арабо-мусульманська спадщина засвідчила високий рівень насиченості термінологією, але не слід забувати, що і в ній була велика кількість адаптованих запозичень. Арабам доводилося спілкуватися з різними народами, в тому числі і з тими, які за своєю соціальною структурою та культурою перебували на більш високому суспільному рівні, як, наприклад, візантійці і перси на півночі Аравійського півострова (Мустафаєва, 2011, с. 31).

У формуванні сучасної арабської термінології вирішальне слово належало представникам традиційної школи. Лексичний фонд арабської середньовічної спадщини був для них універсальним резервом, що використовуються для кодування сучасних понять. Наприклад, для найменування поняття "поїзд" була обрана лексема, قطار [Kutaar], яка означала в старі часи ланцюг верблюдів, які йшли один за одним. В основу традиційного

лінгвістичного підходу для створення сучасних термінів був покладений словотвірний (морфологічний) рівень. У структурній організації домінували двокомпонентні терміни, побудовані на основі моделі "іменник + іменник".

Однак відсутність обліку законів функціонування термінології зумовило суперечливість традиційної діяльності арабських мовознавців і малу її продуктивність. Не отримавши масової підтримки, багато термінів залишалися лише на папері.

Існуюча в арабській мові лексика не могла повністю покрити обсяг лексичних одиниць, включених в іноземні словники (Амер, 2003, с. 48). Вчені розходилися в трактуванні багатьох сучасних термінів, пропонували їм різні визначення, що, врешті-решт, призвело до різночитання термінологічної лексики.

Велика кількість термінологічних дублетів пояснювалася різноманітністю джерел їх породження. Не слід забувати, що внаслідок колоніального режиму в арабських країнах функціонувала або англійська, або французька мова, а це, в свою чергу, вплинуло і на формування сучасної термінологічної бази арабського світу. Спілкування між арабськими вченими обтяжувалось через те, що для одного і того ж поняття накопичувалися десятки термінів (Мустафаєва, 2011, с. 99).

Формування термінології за допомогою науково-популярної літератури і преси без детального і вузькоспеціалізованого її опрацювання призвело до того, що вона ввібрала в себе узагальнені поняття. Безумовно, що наукові дослідження і публікації лежать в основі термінологічної номінації, так як саме вони вважаються кращим засобом апробації наукових термінів. Відсутність власної науково-дослідницької бази пояснювалася дефіцитом спеціалізованих наукових видань арабською мовою.

Прогресивні представники мовної політики, на відміну від традиціоналістів, закликали компенсувати недолік сучасних понять у когнітивній базі арабської мови іноземною термінологією. Вони вважали, що партнерство мов в сфері наук сприяє єднанню світового семантичного

простору. Інтерналізація термінологічної лексики повинна була стати, на їхню думку, відмінною рисою мови світової науки (Баюми, 2002, с. 141):

В основу створення арабської термінології були покладені принципи, розроблені Каїрською академією наук. Це здійснювалося наступними шляхами (Баюми, 2002, с. 141):

- 1) відродженням лексики, яка вийшла з ужитку;
- 2) створенням сучасних термінів на словотвірному рівні;
- 3) калькуванням значень запозиченої лексики;
- 4) транслітерацією іншомовних термінів.

З одного боку, розмаїття термінологічних дублетів в арабських країнах диктувало необхідність уніфікації арабської термінології. Найбільш ефективним засобом покінчити з цією проблемою вважалося створення спільного для арабських країн термінологічного словника (Реформатский, 2005, с. 131). Однак уніфікація термінології обтяжувалась різноманітністю мисленневих категорій і концепцій. Аналіз літератури з питань розбіжності в арабській термінології свідчить про відсутність серед арабських вчених і лінгвістів єдиної методологічної бази. На практиці такий стан справ призводив до того, що з'являлися роботи, що носять розрізнений, несистемний характер (Рёбрушкина, 2007, с. 198).

З іншого боку, неточна передача сенсу загальнонаукових слів пояснювалася тим, що в роботах переважала тенденція до підрядкового перекладу і максимального буквализму. Інші переклади носили приблизний характер, і їх творці вільно поводитися з оригіналом. Частково такий переклад був результатом відсутності ретельного лексико-семантичного аналізу термінів, а також низької кваліфікації перекладача.

При ігноруванні основних вимог до терміна арабської термінології його поняття ставало незрозумілим. Слід наголосити й на тому, що терміни, особливо вузькоспеціалізовані, зрозумілі тільки фахівцям у конкретній галузі наукового знання. Але перекладом науково-технічної літератури займалися не фахівці, а перекладачі-лінгвісти, які не володіють спеціальними знаннями.

На перекладі термінів позначалися регіональні діалекти. Не слід забувати, що англійська або французька мова залишалася мовою науки. Викладацький склад університетів, який читав лекції на регіональному діалекті або іноземною мовою, не підтримував ідею націоналізації термінів. Сформована мовна ситуація призводила до розширення кількості і обсягу понять, які висловлюються за допомогою вже існуючої термінології.

Це призводило і до змішання середньовічної та сучасної термінології. Внутрішня форма багатьох термінів суперечила актуальному термінологічному значенню. Помилково орієнтовані терміни стають серйозною перешкодою для тих, хто відчуває внутрішню форму нової термінологічної одиниці (Рєбрушкіна, 2007, с. 198).

Загальне і головне правило при використанні терміна – це його вживання саме у тому значенні, в якому він використовується в тій чи іншій спеціальній сфері. Наприклад економічний термін повинен уживатися у тому значенні, в якому його застосовують економісти; технічний у тому, в якому його використовують, скажімо, інженери; авіаційний – у тому, в якому він відомий у сфері авіації.

Термін повинен уживатися саме в тому значенні, яке закріплене за ним у словнику. Так, наприклад, термін "циркуляр" خطاب عموم [Hutaab Umum] – це розпорядження, яке повинні виконувати всі підвідомчі даній організації установи та підприємства. Це означає, що циркуляр – лише директивний лист, а не лист будь-якого типу, і циркуляром можна називати лише документи цього виду.

На особливу увагу заслуговують терміни, вживані у двох або кількох галузях з неодноковим значенням, а також багатозначні терміни. Так, наприклад, кілька значень має термін "справа" ملفّة [Milafa]:

- 1) класифікаційне поняття, вживане для позначення сукупності документів (або одного документа), які стосуються певного напрямку чи питання діяльності установи, вміщених в окрему обкладинку (папку, теку);
- 2) одиниця зберігання текстових документів в архіві;

3) різновид справи, який становить цілісне за змістом і послідовне ведення одного питання (Баранов, 1996, с. 380).

З одного боку, розмаїття термінологічних дублетів в арабських країнах диктувало необхідність уніфікації арабської термінології. Найбільш ефективним засобом покінчити з цією проблемою вважалося створення спільного для арабських країн термінологічного словника (Реформатский, 2005, с. 141). Однак уніфікація термінології обтяжувалась різноманітністю мисленневих категорій і концепцій. Аналіз літератури з питань розбіжності в арабській термінології свідчить про відсутність серед арабських вчених і лінгвістів єдиної методологічної бази. На практиці такий стан справ призводив до того, що з'являлися роботи, що носять розрізнений, несистемний характер (Рёбрушкина, 2005, с. 200).

Вживаючи багатозначне слово-термін, слід забезпечити "прозорість" значення багатозначного терміна, яке мається на увазі; нормально багатозначність терміна проявляється у його дистрибуції; зокрема, термін-іменник набуває конкретного термінологічного значення у парі з означенням. Прикладом може бути термін "віза" تأشيرة [Ta'ashira], який в парі з іншими словами дає зовсім інший відтінок: "транзитна віза" تأشيرة الاجتياز [Ta'ashiratu l-Igtiyaz], "в'їзна віза" تأشيرة الدخول [Ta'ashiratu Duhul], "зворотна віза" تأشيرة العودة [Ta'ashiratu l-Avda]. Таким чином, власне термінами стають не стільки слово "віза", скільки словосполучення "транзитна віза", "в'їзна віза", "зворотна віза" (Мустафаева, 2011, с. 143).

Неоднозначне тлумачення терміна виникає і внаслідок того, що термін не був чітко диференційований; що вжитий він був, скажімо, у скороченій спрощеній формі; що контекст був не досить чітким і не дав змоги встановити, у якому саме значенні термін ужито.

Слід зазначити, що точний значення є головною відмінністю одного терміна від іншого. Але дуже часто буває, що в мові перекладу однослівного відповідника немає. Наприклад: "кава" بَنْ [Bun], قهوة [Kahva]. Відомо, що البَنْ [al-Bun] є плодом, який спікають, мелють і потім вживають для приготування напою. Щодо القهوة [al-Kahva], то це власне напій із самого "бунну". Проте, в українській мові ці обидва поняття, і "плід" і "напій", – мають одну назву –

"кава". Тут існує хіба що різниця між البُنّ [al-Bun] і البُنّ المطحون [al-Bunu l-Mathun] – "кава в зернах" і "кава розчинна".

У термінології багатьох галузей існують терміни-дублети (нові й старі, власномовні й запозичені – для називання того самого поняття); терміни-неологізми (нові, маловідомі терміни); терміни-регіоналізми, які вживає лише певна арабська країна, в якій вони утворюються за своїми власними словотворчими моделями, відмінними від інших арабських країн. Наприклад: термін "телефон" перекладається як تلفون [Tilifuun] й вживається в Єгипті, а його арабський синонім هاتف [Haatif] вживається у Сирії.

У разі необхідності вживаються і діалектні терміни. Проте це робиться лише: а) за відсутністю загального для всіх країн терміна; б) за відсутністю сучаснішого терміна. Графічні знаки-символи, а також цифри відносяться до термінів, адже вони утворюють власні термінологічні підсистеми. Наприклад: ми надаємо знижку 10% на ціни каталогу 10% – نمح خصما مقداره ١٠٪ على اسعار الكتالوج [Namnahu Hasman Mikdaaruhu ashara Bilmi'a ala Asaari l-Katalug] (Боднар, 2012, с. 121).

Особливої уваги заслуговують поняття "традиція", а саме в якому контексті воно використовується. Все, що слугувало свого часу підставою для формування будь-якої традиції як корисного для суспільства початку на певному культурно-історичному етапі, зживає себе по мірі того, як суспільство виходить на новий етап свого еволюційного розвитку. Збереження традицій в тих сферах життя, де вони пов'язані з найважливішими видами людської діяльності, дає негативний ефект (Кравченко, 2009, с. 53). Прихильники традицій в швидко мінливих умовах виявляються гальмом для розвитку сучасного суспільства.

Ономасіологічне термінознавство вивчає способи оптимізації термінів, воно дозволяє виявити найбільш продуктивні способи термінотворення і завдяки, якому можна виділити основні способи формування термінів арабської мови.

Із точки зору складу терміни мови можна розділити на 2 види: терміни-слова і терміни-словосполучення. В результаті термінодосліджень, проведених на матеріалах Інтернет ресурсів на арабській мові, із загальної кількості термінів близько 60% складають слова (терміни), а решта 40% – словосполучення, що говорить про частоту використання простих термінів. Але в принципі, процентна різниця незначна.

Про класифікацію терміна *المصطلح* [al-Mustalah] або термінологічної одиниці *الوحدة المصطلحية* [al-Vahdatu l-Mustalahiya] говорив ще Ріфаа Тахтауї, а саме, що є простий термін *المصطلح البسيط* [al-Mustalahu l-Basiit] і складений термін *المصطلح المركب* [al-Mustalahu l-Murakab] (Хайрутдинов, 2009, с. 24).

Терміни-слова в термінознавстві діляться на прості, афіксальні і складні. Під простими термінами прийнято розуміти однослівні терміни, основа яких збігається з коренем – "ціна" *سعر* [Saar], до афіксальних (від лат. *Affixus* – прикріплений) відносяться терміни, основа яких містить корінь і афікс (и), це може бути префікс, який стоїть перед коренем і (або) суфікс (який стоїть після кореня), інфікс, який розриває корінь, але при цьому сам не розривається їм (коренем), трансфікс, який розриває корінь і при цьому сам же відривається цим коренем. Наприклад, прості терміни: "сайт" *موقع* [Mavkua] і "меню" *قائمة* [Ka'ima] (Хайрутдинов, 2009, с. 27).

До складних належать терміни, що мають в своєму складі не менше двох кореневих морфем (морфема – це мінімальний знак, за яким закріплено певний зміст і яка не ділиться на більш прості одиниці). Наприклад: "капітал" *رأسمال* [Ra'asumaal] (Нелюбин, 2009, с. 90).

У сучасному арабському термінотворенні вживається ціла низка афіксоїдів, основний фонд яких складають запозичення з грецької та латинської мов. Серед таких афіксоїдів, що реалізуються в арабській мові у складі слів-кальок складних термінів-словосполучень, можна виділити такі, частіше вживанні: ультра... ←→ *فوق* [Favka], *دون* [Duna], *فائق* [Fa'ik] • ультрасучасна техніка – *تقنية فائق الدقة* [Tikniyatü Fa'iki Dika], екстра... ←→ *فوق* [Favka], *خارق* [Haarik] • екстраординарна модель – *طرز خارق*, *هدرومتر* – *هدرومتر مائي* [Ma'ii], *هدرو* [Hidru] • гідро... ←→ *العادة* [Turazu Haariki l-Ada],

гідроплан – هدرومتر [Hidruumitr], طائرة مائية [Taa'ira Maa'iya], ...метр ↔ مقياس [Mikyaas]
 • термометр – مقياس حرارة [Mikyaasu Haraara], ...граф ↔ مرسمة [Mirsama] • термограф
 – مرسمة حرارية [Mirsama Haraariya], гомо... ↔ متجانس [Mutagaanis] • гомогенний
 склад... – تركيب متجانس... [Tarkiib Mutagaanis], гетеро... ↔ مختلف [Muhtalif] •
 гетерогенний склад... – تركيب مختلف عناصر... [Tarkiibu Muhtalifi Anaasir], термо... ↔
 حرارة [Haraara] • термометр – حرارة مقياس [Mikyaasu Haraara], анти... ↔ مضادّ [Mudaad]
 • антибіотик – مضادّ حيويّ [Mudaad Hayavi] тощо (Мустафаєва, 2011, с. 99).

Сучасними методами створення арабських термінів є методи, започатковані ще при зародженні ісламу. Головними з них є слововивід, деривація الإشتقاق [al-Ishtikaak], словотворення النَّحْت [a-Naht], арабізація التّعابيب [a-Taayib]. Для першого з них الإشتقاق [al-Ishtikaak] – властиве вживання префіксів, суфіксів, інфіксів. Наприклад: "продукція" – منتجات [Muntajaat], إنتاج [Intaaj], [Naatij], ناتج [Nitaaj], а також лексична метатеза (характерна інверсія приголосних звуків із збереженням тотожного семантичного значення). Наприклад: "деяка частка" – بعض [Baad] ↔ بضع [Bida], "допомога" نجد [Najd] ↔ "допомога (військова)" جند [Jund] (Белкин, 1975, с. 57).

Спосіб النَّحْت [a-Naht] – являє собою утворення одного слова з двох чи більше слів. Цей тип словотвору полягає в усуненні однієї чи кількох приголосних, які потім за наявними в мові моделями вокалізуються, з'єднуються, і так утворюється бажане слово. Наприклад: رأسُ مالٍ [R'asu Mal] – голова грошей – "капітал" (Белкин, 1975, с. 58). Для цього способу також характерне явище створення композиту, яке полягає у приєднанні заперечної частки لا [La] до певної мовної одиниці (іменника, дієслова, тощо). Наприклад: لا يُؤكَلُ → لا + يُؤكَلُ [La Yu'akal] – "неїстівний".

Спосіб التّعابيب [a-Taayib] – асиміляція запозичених термінів за допомогою арабських словотворчих типів і моделей. Наприклад: автоматичний ↔ أوتوماتيّي [Uvtuumaati] ↔ автоматизувати ↔ اتمت [Atmata] ↔ автоматизований ↔ مؤتمت [Mu'atamat] ↔ автоматизація [Atmata] тощо (Белкин, 1975, с.58).

Таким чином, беручи до уваги усі вище згадані пункти, ми можемо побачити наскільки вплив термінологічного масиву зумовив потребу інформаційного пошуку, а також необхідність вивчення термінології різних сфер людського життя. А зростаюче значення авіації і підвищена важливість міжнародних культурних процесів стимулюють до детального вивчення саме авіаційної термінології.

1.3. Завдання та проблема перекладності – неперекладності

Переклад – це без сумніву дуже древній вид людської діяльності. Як тільки в історії людства утворилися групи людей, мови яких відрізнялися один від одного, з'явилися і "білінгви", які допомагали спілкуванню між "різномовними" колективами (Тюленев, 2004, с. 7).

З виникненням писемності до таких усних перекладачів приєдналися і перекладачі письмові, які перекладали різні тексти офіційного, релігійного і ділового характеру. З самого початку переклад виконував одну з найважливіших соціальних функцій, роблячи можливим міжмовне спілкування людей. Поширення письмових перекладів відкрило людям широкий доступ до культурних досягнень інших народів, зробило можливим взаємодію і взаємозбагачення літератур і культур. Знання іноземних мов дозволяє читати в оригіналі книги на цих мовах, але вивчити навіть одну іноземну мову вдається далеко не кожному, і жодна людина не може читати книги на всіх літературних мовах. Тільки переклади зробили доступними для всього людства геніальні твори світу (Мечковская, 2001, с. 38).

У становленні і розвитку багатьох національних мов і літератури важливу роль зіграли переклади. Нерідко перекладні твори передували появі оригінальних, розробляли нові мовні та літературні форми, виховували широкі кола читачів. Наприклад, переклад з класичних мов дуже сильно відбивається в мовах і літературі західноєвропейських країн. Загалом, перекладацький процес займає значне місце в давньоруській літературі, становленні вірменської, грузинської та

багатьох інших літератур з багатовіковою історією. Менш вивчений, але не менш значний внесок перекладачів у культуру арабського Сходу, Індії, Китаю, інших країн Азії (Нелюбин, 2009, с. 127).

Комісаров В.Н. дає наступне визначення поняттю переклад: переклад – це вид мовного посередництва, при якому створюється текст комунікативно рівноцінний оригіналу, прийом ця комунікативна рівноцінність проявляється в його ототожненні рецептором перекладу з оригіналом у функціональному, змістовному і структурному відношенні (Комиссаров, 1990, с. 165).

Збереження інваріантності й незмінного плану змісту, а також здатність висловити повно і правильно в мові все те, що було виражено в вихідній мові є основними вимогами в досягненні позитивного результату перекладацького процесу. Найда Ю.А. визначив такі вимоги до перекладу:

- 1) передати зміст;
- 2) передати дух і стиль оригіналу;
- 3) володіти легкістю і природністю викладу;
- 4) викликати рівнозначне враження.

При цьому, на думку Найда, іноді перекладач "розривається" на дві частини, так як доводиться жертвувати тим або іншим, вибираючи між змістом і формою (Leiden, 1964, с. 170).

Подібно до того як у процесі мовного спілкування однією мовою тексти для мовця і для слухача визнаються комунікативно рівноцінними і об'єднуються в єдине ціле, так і текст перекладу визнається комунікативно рівноцінним тексту оригіналу. Завдання перекладу – забезпечити такий тип міжмовної комунікації, при якому створюється текст на мові рецептора, що міг би виступати в якості повноцінної комунікативної заміни оригіналу і ототожнюватися рецепторами перекладу з оригіналом у функціональному, структурному й змістовному відношенні (Циткина, 1988, с. 83).

Функціональне ототожнення оригіналу і перекладу полягає в тому, що переклад як би приписується автору оригіналу, публікується під його ім'ям, обговорюється, цитується так, як ніби він і є оригінал, тільки на іншій мові.

Змістовне ототожнення оригіналу і перекладу полягає в тому, що рецептори перекладу вважають, що переклад повністю відтворює зміст оригіналу, що в ньому передається той же зміст засобами іншої мови (Комиссаров, 1990, с. 54).

Структурне ототожнення перекладу з оригіналом полягає в тому, що рецептори перекладу вважають, що переклад відтворює оригінал не тільки в цілому, але і в деталях. Передбачається, що перекладач точно передає структуру і порядок викладу змісту в оригіналі, не дозволяє собі що-небудь змінити, виключити або додати від себе. Кількість і зміст розділів і інших підрозділів тексту в оригіналі та перекладі має збігатися. Якщо в оригіналі якась думка висловлена на початку другого розділу, то і в перекладі вона повинна бути виявлена на тому ж місці. Якщо перекладач і дозволяє собі якісь відступи щодо приватних деталей структури тексту, то лише для того, щоб точніше передати зміст оригіналу (Циткина, 1988, с.127).

В теорії перекладу і перекладацькій діяльності однією з основних проблем є проблема перекладності – неперекладності (Тюленев, 2004, с. 11).

Існує багато точок зору в цьому плані. Проблема перекладності – одна з найстаріших теоретичних проблем перекладу. Ця проблема виникає завжди, коли робляться спроби сформулювати вимоги до перекладу.

Процес повноцінного перекладу підлягав сумніву вже в епоху Відродження. Ось знамениті слова Сервантеса: "... Я тримаюся тієї думки, що переклад з однієї мови на іншу, якщо тільки це не переклад з мови грецької або латинської, які є царями всіх мов, – це все одно, що фламандський килим з вивороту; фігури, правда, видно, але велика кількість ниток робить їх менш виразними, і немає тієї гладкості і немає тих фарб, якими ми милуємося на лицьовій стороні..." (Тюленев, 2004, с. 12).

З розвитком перекладацької практики, у перекладачів міцніла думка про неможливість повноцінного перекладу, про те, що переклад являє собою нездійсненне завдання. Найбільш категорично цю точку зору висловив Вільгельм фон Гумбольдт в своєму листі Августу Шлегелю, наступний уривок з якого став практично хрестоматійним в перекладознавчій літературі: "Будь-який

переклад видається мені безумовно спробою вирішити нездійсненне завдання. Бо кожен перекладач неминуче повинен розбитися об один з двох підводних каменів, занадто точно дотримуючись або свого першотвору за рахунок смаку і мови власного народу, або своєрідності власного народу за рахунок свого оригіналу. Щось середнє між тим і іншим не тільки важкодосяжне, а й просто неможливе" (Гумбольдт, 1985, с. 296).

Відповідно до даної концепції, особливості кожної мови впливають на особливості мислення людей, що користуються цією мовою, а в результаті цього зміст думки, вираженої на одній мові, в принципі не може бути переданим засобами іншої мови. У теорії мовної відносності зазначається, що доля дає людині мову, яка і визначає її сприйняття, а потім бачення світу. Але ми приймаємо цю теорію в її частковому варіанті – із пересторогою, що мова лише певною мірою визначає картину світу, що сприймає носій мови. Безсумнівно, основну частину цієї картини визначає сам світ і здатність людини і його органів чуття адекватно сприймати й осмислювати об'єктивну реальність. Не викликає сумніву й те, що в певній частині ця реальність сприймається і відбивається в уявленнях і поняттях через призму мови (Гумбольдт, 1985, с. 97).

Таким чином, всі представлені вище погляди на можливість перекладу можна узагальнити у вигляді свого роду концепції неперекладності. На противагу згаданим вище теоріям, метафізично абсолютизує роль мови в процесі пізнання і статично розглядає поняття культури філософія мови епохи Просвітництва, яка маніфестувала принцип абсолютної перекладності, стверджуючи, що всі мови є лише варіації якоїсь загальної мови і для перекладу важлива лише спільність понять (Тюленев, 2004, с. 13).

Підставою концепції перекладності, а точніше, концепції повної перекладності є той очевидний факт, що для всіх народів реальна дійсність у принципі єдина і, отже, більш-менш повно відбивається у всіх мовах. Кожен народ виділяє в дійсності приблизно однакові, а іноді, і абсолютно однакові явища, які відображаються в кожній мові. Отже, будь-який опис дійсності на

одній мові може бути перекладений засобами іншої мови завдяки наявності в цих мовах однакових поняттєвих категорій.

На погляд багатьох сучасних вчених, обидва принципи – і принцип абсолютної неперекладності, і принцип абсолютної перекладності – недостатньо повно відображають реальну картину "взаємоперекладності" мов, оскільки й одному й іншому принципу бракує динамічності. Кожна мова являє собою гнучке, багатолике, аж ніяк не єдине утворення, і кожна культура теж схильна до безперервних змін. Якщо зв'язок мови і культури призводить до створення унікальних мовних утворень (простим прикладом таких утворень є формули контакту, терміни і фразеологізми), то переклад буде залежати від того, чи існує в даний історичний момент комунікативний взаємозв'язок між цими утвореннями в різних мовах (Тюленев, 2004, с. 20).

Отже, переклад – це процес мовного посередництва, при якому створюється текст, який функціонально, змістовно і структурно дорівнює оригіналу. Збереження інваріантності й незмінного плану змісту, а також здатність висловити повно і правильно в мові те, що було виражено в вихідній мові є основними вимогами в досягненні позитивного результату перекладацького процесу. У теорії перекладу і перекладацькій діяльності однією з основних проблем є питання перекладності - неперекладності.

1.4. Питання теорії мовних контактів як засобу взаємодії двох мов

Розвиток мови забезпечується складним механізмом взаємодії низки внутрішньолінгвістичних та позамовних чинників. Саме тому дослідження в галузі мовних контактів привертають до себе увагу все більшу кількість лінгвістів і стають одними з центральних завдань науки. Вони сприяють не тільки розробці теоретичних принципів історичної лексикології та теорії лінгвістичної інтерференції, але й можуть у співдружності з фактами суспільних наук допомогти чіткіше осягти історію матеріальної й духовної культури носіїв мови.

Хоч теорія мовних контактів за останні десятиріччя збагатилася низкою серйозних досліджень, серед яких є й праці українських мовознавців, у лінгвістичній літературі й досі існують не тільки суперечливі, а й діаметрально протилежні думки про те, які ж типи міжмовних взаємин пов'язуються з поняттям "мовні контакти" (Жлуктенко, 1974, с. 54).

У зв'язку з цим дослідники не завжди спроможні подолати суб'єктивний підхід стосовно вибору критеріїв класифікації типів мовних контактів, що заважає зосередити увагу на результатах взаємодії мов.

У нашій курсовій роботі ми керуємося принципами, що їх поділяє сьогодні більшість лінгвістів. Згідно з цими принципами мовні контакти поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні контакти фіксуються між мовами й діалектами різних етнічних груп, які мешкають на одній і тій самій території та між якими немає значних природних перепон і державних меж. Внутрішні маргінальні контакти сприяють безпосереднім міжмовним взаєминам на незначній глибині території суміжних мов та діалектів.

Зовнішні контакти, які бувають лише немаргінальними, засвідчуються між мовами й діалектами різних етнічних груп, що мешкають на одній і тій самій території, але роз'єднані значними природними та державними кордонами або живуть на різних територіях (Жлуктенко, 1974, с. 55).

Критерій тривалості та інтенсивності міжмовних взаємин дозволяє розрізнити перманентні та каузальні мовні контакти. Перманентні мовні контакти забезпечують тривалі й інтенсивні зв'язки між мовами й діалектами різних груп, а для каузальних характерні лише випадкові або тимчасові зв'язки.

Крім того, потрібно бачити різницю між природними контактами, які виникають стихійно в процесі зносин між носіями мов різних етнічних груп, та штучними, що їх планують з метою вивчення мови як засобу спілкування.

Звичайно, універсальної класифікації типів міжмовних контактів бути не може, а отже, неможливо побудувати й абсолютизовану ретроспекцію на основі результатів цих контактів, особливо ж коли торкаємося питання взаємини носіїв української мови з представниками семітських народів, лексичний склад та

структурні особливості мов яких були нам зовсім не відомі, або відомі украй мало (Жлуктенко, 1966, с. 30).

Як переконує досвід, мовні аспекти суспільних процесів сучасності набувають надзвичайно великого значення та гостроти, й зрозуміти їх, адекватно оцінити їхнє соціальне значення неможливо, не маючи загального уявлення про те, де, коли та за яких умов, під впливом яких конкретних факторів (об'єктивних чи суб'єктивних) виникли й розвиваються мовні контакти як найважливіші складові частини та закономірний результат етнічних та мовних процесів. Звідси випливає необхідність всебічного вивчення мовних контактів не тільки в синхронному, а й діахронному (ретроспективному) плані.

Аналіз основних закономірностей мовних процесів в історичному розвитку людства вимагає прийняти як методологічні принципи такі важливі передумови:

- загальносоціологічну, в якій мовні процеси розглядаються з урахуванням детермінованої ролі суспільно-економічних відносин та господарчо-культурних типів;
- історичну (хронологічну), в якій на передній план висуваються завдання зіставлення мовних процесів сучасності з мовним життям народів минулих епох;
- географічну (просторову), в якій увага акцентується на мовних процесах, що відбулися серед різних народів, розділених не часом, а простором;
- соціально-психологічну, в якій двомовність розглядається через призму суб'єктивних категорій добровільного чи примусового, цілеспрямованого чи стихійного залучення до другої мови;
- лінгвістичну, в якій досліджують питання опису та зіставлення структурних одиниць (фонем, морфем, лексем) двох мов, що вступали в контакт. При цьому лінгвістичне (внутрішньоструктурне) значення мовних процесів є принципово єдине, незалежне від того, беремо ми до уваги такі мовні процеси в минулому (конвергенція) чи сучасну добу (інтерференція) (Іванишин, 1994, с. 29).

Перш ніж перейти до аналізу історичних відомостей відносно мовних

контактів українців та арабів, варто зазначити, що характерні риси мовної поведінки людей визначаються специфікою середовища їх проживання та культурою їх середовища. Як зазначає В. фон Гумбольдт, "... саме в мові кожен індивід ясніше всього відчуває себе простим додатком цілого людського роду" (Гумбольдт, 1985, с. 82).

Наприклад, особливості мовної поведінки арабів тісно пов'язані зі своєрідністю логіки вираження думки, яка прийнята в мусульманському суспільстві, логіки, "... що є продуктом релігійної свідомості". Ця обставина "... істотно ускладнює процес спілкування з представниками культури, що фактично живуть за законами іншої логіки, з відмінною системою координат і цінностей. Специфічність осягнення буття, що пронизане божественною волею, відбивається у формуванні сенсу" (Филькенберг, 2004, с. 14).

У зв'язку з цим Фількенберг зазначає: "Там, де європеєць спирається на розум, араб живе вірою в Аллаха". У цьому бачиться відмінність у логіці вираження думки представників традиційного Сходу і раціонального Заходу (Филькенберг, 2004, с. 14).

У мовній поведінці араба як представника культури Сходу відбивається ірраціональність, злиття з природою, орієнтація на чуттєве сприйняття, дотримання звичаїв.

Відходом від традицій, протиставленням природі, раціональністю відрізняється суспільство західного світу. Українську комунікацію, враховуючи її менталітетні характеристики, в цілому слід відносити до західного культурного варіанту, але з певною часткою східних соціокультурних мотивів у мовній поведінці, тобто фактично тут можна говорити про її приналежність до так званого євразійського типу культури. Витривалість, звичка до праці, терпіння, почуття колективізму, мрійлива спрямованість у майбутнє – все це відбивається в мовній поведінці середньостатистичного українця.

При цьому серед домінантних рис комунікативної поведінки носіїв української мови відзначаються такі: дуже високий рівень товарищескості; висока емоційність; щирість; пріоритетність неформального спілкування; знижена

імперативність етикетних норм; низька увага при слуханні; знижена ввічливість; висока регулярність спілкування; педагогічна домінантність; висока безкомпромісність; пріоритетність щирої розмови; широта обговорюваної інформації; допустимість фізичного контакту; висока експресивність спілкування; комунікативний песимізм (Мальцева, 2002, с. 10).

Водночас, сильний вплив на формування національного характеру арабів залишило історичне минуле арабського світу. Характеризуючи арабів у своїй праці "The Arabs", відомий англійський історик Пітер Менсфілд наводить слова канадського професора теології Уилфреда Кантвелл Сміта: "Араби – гордий і вразливий народ ...як багато в їх минулому того, чим вони пишаються і як багато в їх теперішньому, від чого вони чутливі і вразливі". За оцінкою професора, "... араби переживають глибоке почуття зради з боку решти людства і відчуття того, що історія зробила невірний поворот. Це стало причиною того, що вони взяли не тільки вихвалити, але ідеалізувати своє власне минуле" (Mansfield, 1992, с. 134).

Для арабських та українських мовних особистостей з екстравертизованим типом поведінки характерно використання в мові пояснень, відокремлень, вступних слів і конструкцій, ускладнених пропозицій, підрядних речень і мовних фігур.

Однією з найважливіших характеристик для арабської мовної особистості, є ретельний вибір мовних засобів в процесі комунікації, підвищена увага до форми і стилю викладу інформації, до рівня красномовства учасників мовного спілкування. Не випадково мова арабів відрізняється широким використанням тропів і фігур мови, де виділяються метафори, порівняння, гіперболи, різні види повторів, супроводжувані особливим ритмом мови, відповідною інтонацією і, як правило, активною жестикуляцією.

Як було вказано раніше, міжкультурна комунікація є єдиною конструктивною відповіддю на виклик багатокультурного суспільства. Саме тому останнім часом і перекладачі все більше стали сприймати переклад як культурологічне явище. Підкреслюється важливість культурологічного підходу до перекладу і визнається той факт, що переклад є найважливішим засобом

міжкультурних контактів, що вирішує проблему діалогу культур. Вказується, що завдяки перекладу одна культура ніби проникає в іншу, роблячи її багатшою і універсальнішою (Гуцева, 1998, с. 55).

Більшою мірою взаємопроникнення культур відбувається між народами, що живуть по сусідству. Українці та араби не мали спільних кордонів, проте досить часто мали тісні контакти. Це говорить про те, що взаємні відносини між нашими народами існували з давніх часів.

Взаємодія арабської й української мов відбувалася у різні часи; починаючи з найдавніших часів і до нового часу, через посередництво європейських мов (Огиенко, 1915, с. 73).

Підтвердженням цих слів є дані з історії, які дають розуміння того, що в стародавні віки українці та араби не могли не контактувати. Головною причиною спілкування була торгівля, яка неможлива без мовного спілкування. Під заступництвом Хазарського каганату слов'яни вели жваву торгівлю зі сходом приблизно до X століття (Іоничев, 2001, с. 22). Звичайно ж, безпосередні контакти носіїв арабської мови і культури з українськомовним населенням – не єдиний шлях для мовних контактів. Східні мусульманські держави були дуже розвиненими країнами з високим рівнем культури. У той час (VIII-XIII ст.) там жили і творили вчені, праці і популярність яких дійшли до наших днів. Арабський світ того часу справив значний вплив на Захід, а вже через західне посередництво, через класичні мови, романо-германські (іспанська, французька, німецька) та через західнослов'янську польську і російську мови вплив арабської картини світу доходив і до української мови. Арабська мова впливала й на інші мовні системи, про що свідчать численні роботи в області міжмовних контактів. Говорячи про східне посередництво, треба відзначити тюркські мови, що відіграли значну роль у становленні мовних контактів України та Арабського світу (Іванова, 2013, с. 73).

Таким чином, мовні контакти українців із арабським світом, який сьогодні прийнято узагальнено називати арабські країни Близького Сходу і Північної

Африки, а також країнами, що входять до Ліги арабських держав й, де арабська мова фігурує в якості однієї з офіційних, мають давню традицію. Лінгвокультурологічні характеристики арабомовних та україномовних комунікантів лежать в основі реалізації їх мовних вчинків, вибору ними тієї чи іншої тактики і стратегії мовної поведінки. Риси національного мислення, лінгвокультурного коду, знання поряд із індивідуальними психофізичними особливостями визначають характер мовної поведінки індивідумів. У зв'язку з усім висловленим вище питання аналізу арабсько-українських міжмовних контактів стає актуальною – адже порівняльний аналіз цих неспоріднених мов може показати, що у їх носіїв було чимало однакових мовних елементів, ідентичних структурно-типологічних моделей як у плані змісту, так і в плані висловлення одиниць мовних рівнів.

1.5. Авіаційна лексика в арабомовній картині світу

Останніми роками мовна картина світу однією з найбільш "модних" тем вітчизняного мовознавства. І в той же час, як це часто буває швидко поширеними явищами, досі не існує достатньо чіткого уявлення, який саме сенс вкладається в це поняття і як варто його тлумачити.

Звичайно, можна стверджувати, що поняття мовна картина світу належить до категорії, обґрунтування якої не є обов'язковим, а ще точніше – є логічно зрозумілою. Однак варто зазначити, що мовна картина світу не стоїть поряд зі спеціальними картинами світу, вона їм передує і формує їх, тому що людина здатна розуміти світ і саму себе завдяки мові, в якій закріплюється суспільно-історичний досвід – як загальнолюдський, так і національний. Явища та предмети зовнішнього світу представлені у людській свідомості у формі внутрішнього образу.

Саме мовна картина світу формує тип ставлення людини до світу, до природи, до себе, як до елемента світу. Кожна природна мова відбиває певний спосіб сприйняття та організації світу, задає норми поведінки людини,

визначає її ставлення до світу. Значення, що виражаються у цьому понятті, створюють єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, яка нав'язується як обов'язкова всім носіям мови. Тобто можна стверджувати, що термін "мовна картина світу" – це не більше ніж метафора, бо насправді специфічні особливості національної мови, в якій зафіксовано унікальний суспільно-історичний досвід певної національної спільноти людей, створює для носіїв цієї мови не якусь іншу, неповторну картину світу, відмінну від об'єктивно-існуючого, а лише специфічне забарвлення цього світу, зумовлене національною значимістю предметів, явищ, процесів, вибірковим ставленням до них, що породжується специфікою діяльності, способу життя та національної культури даної мови (Маслова, 2006, с. 66).

Арабська мова не є винятком, як і будь-яка інша природна мова, вона відображає певний спосіб сприйняття світу. Сукупність уявлень про світ, укладених у значенні різних слів і виразів арабської мови, складається в якусь єдину систему поглядів, яка тією чи іншою мірою поділяється всіма носіями арабської мови (Воротников, 2006, с. 316).

Для словникового складу сучасної арабської літературної мови характерно те, що основна її частина ще з давніх часів є арабською. Основна частина словникового складу є загальносемітичною, і лише незначна частина – іншомовною. Хоча в багатьох випадках для іншомовних слів (яких і так незначна кількість) існують також арабські синоніми (Шарбатов, 1961, с. 81). Така особливість арабської мови активно відбивається в ідеології панарбізму, яка хоч і зазнала свого занепаду, але залишила значний вплив на прийняття модернізованої версії арабської мови Корану як універсальної та офіційної мови у всьому арабському світі замість місцевих діалектів у різних країнах.

Наприклад слово "пілот" прийшло в українську за посередництва інших мов з грецької, що має значення "весло". Які перші асоціації можуть виникати у людей, для кого українська мова не є рідною, але хто вивчає її? Мабуть, у багатьох це слово не викликає жодної асоціації, яка б хоч натякала на справжнє

значення цього слова. Рідше, ми можемо лише здогадуватись, що пілот – це людина, яка володіє певної спеціальністю. Тобто яскраво видно, що українська мова не завжди використовує механізми словотвору, щоб поняття "пілот" мало схожість з однорідними словами й давало чітке розуміння змісту цього слова. Це пов'язано з тим, що в іншомовних словах внутрішня форма є прихованою.

А тепер розглянемо те ж слово, але в арабській мові. "Пілот" перекладається як طيار [Тауаар] від дієслова طار [Таара], що означає "літати, здійснювати політ, поспішати". Тобто дослівно поняття "пілот" в арабській мові означає "літаючий, той хто здійснює політ". Таким чином, арабське слово طيار [Тауаар] передає справжню суть "пілота" – людина, що знає справу авіації і є спеціалістом своєї галузі. Більше того, навіть на прикладі одного слова стає зрозуміло, які дії повинна робити людина у своєму професійному житті.

Стає зрозумілим, що авіаційна лексика в арабській картині світу містить у собі лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори, що обумовлюють специфіку формування цієї терміносистеми. Авіаційна лексика – це фахова мова авіації, що використовується у певній обмеженій галузі для забезпечення професійної комунікації між спеціалістами цієї галузі, та проявляється на трьох рівнях: синтаксичному, лексичному і текстовому.

У більш вузькому розумінні, під авіаційними термінами ми маємо справу зі словами або словосполученнями, що позначають різні види літальних апаратів; їх конструкцій, двигунів та систем забезпечення; озброєння; обслуговуючого персоналу у повітрі та на землі; понять аеродинаміки, метеорології, радіолокації та аерофотозйомки. Маючи низку характеристик (точність, однозначність, системність, незалежність від контексту, емоційна нейтральність), авіаційний термін може повністю реалізувати себе тільки всередині авіаційного термінологічного поля.

Як і в більшості мовах авіаційна термінологія арабської мови виникла у зв'язку з появою у людини мрії про можливість польоту, а потім реалізувалася з технічної сторони у галузях повітроплавання й авіації. Її подальший розвиток

відбувався паралельно з розвитком технічного авіаційного прогресу у всьому світі. Формування авіаційної термінології арабської мови відбувається більш ніж два століття й відображає весь складний процес розвитку авіаційної науки, техніки та майстерності спеціалістів різного напрямку професійної спрямованості.

Таким чином, можна стверджувати, що поняття арабської мовної картини світу малює свою картину, що зображує дійсність дещо інакше, ніж це роблять інші мови, зокрема й українська.

Арабська мова чудово використовує механізми словотвору, у будь-якій терміносистемі, занурюючи людину в словесні асоціації, що породжують багаті образи уяви, завдяки чому людина може адекватно відповідати на ситуації, що виникають у повсякденному житті, і точніше розуміти і передавати глибокі наукові поняття. Тобто більшість арабських слів мають відкриту внутрішню форму, що яскраво проявляється в авіаційній лексиці.

Висновки до Розділу 1

1. У цілому, можна сказати, що поняття "термін", на перший погляд здається досить простим, але не має єдиного загальноприйнятого формулювання й донині. Говорячи простою і зрозумілою для всіх мовою, це слово або словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знань або діяльності. Терміни конкретної галузі знань не можуть існувати відокремлено один від одного, адже вони є елементами цілісної термінологічної системи. Вони мають взаємозалежність, оскільки лише за цієї умови можна досягти точності при передачі інформації або відображення певних понять про ті чи інші явища об'єктивного світу.

2. Наплив термінологічного масиву зумовив потребу інформаційного пошуку, а також необхідність вивчення термінології різних сфер людського життя. А зростаюче значення авіації і підвищена важливість

міжнародних культурних процесів стимулюють до детального вивчення саме авіаційної термінології.

3. Переклад – це вид мовного посередництва, при якому створюється текст, який комунікативно рівноцінний оригіналу. Збереження інваріантності й незмінного плану змісту, а також здатність висловити повно і правильно в мові те, що було виражено в вихідній мові є основними вимогами в досягненні позитивного результату перекладацького процесу.

4. Риси національного мислення, лінгвокультурного коду, знання поряд із індивідуальними психофізичними особливостями визначають характер мовної поведінки індивідумів. У зв'язку з цим питання аналізу арабсько-українських міжмовних контактів стає актуальним – адже порівняльний аналіз цих неспоріднених мов може показати, що у їх носіїв було чимало однакових мовних елементів, ідентичних структурно-типологічних моделей як у плані змісту, так і в плані висловлення одиниць мовних рівнів.

5. Авіаційна терміносистема – це певне термінологічне поле, яке відноситься до понять авіаційної галузі. Терміни у цьому полі знаходяться у постійному взаємозв'язку та взаємодії, що надає можливість для систематизації та упорядкуванню. Терміни авіації досліджується нами як певна група слів, всі елементи якої організовані в систему, і саме співвідношення між ними зумовлює місце кожного елемента в системі арабської авіаційної термінології. Арабська мова чудово використовує механізми словотвору, у будь-якій терміносистемі, занурюючи людину в словесні асоціації, що породжують багаті образи уяви, завдяки чому людина може адекватно відповідати на ситуації, що виникають у повсякденному житті, і точніше розуміти і передавати глибокі наукові поняття. Тобто більшість арабських слів мають відкриту внутрішню форму, що яскраво проявляється в авіаційній лексиці.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ З АРАБСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

2.1. Способи та проблеми перекладу термінологічної арабської мови

На сьогоднішній день сфера авіації є для багатьох країн центральним джерелом доходу, в неї вкладаються величезні кошти і сили, а мільйони людей будують на цьому свій, приватний бізнес, аж до такого рівня, як замовлення приватного літака (Коваль, 1992, с. 75).

Саме тому у сучасній арабській термінології спостерігається активний розвиток, що тягне за собою утворення нових понять і термінів відповідно. З теоретичної точки зору переклад авіаційних термінологічних одиниць не повинен створювати будь-які проблеми, хоча, як ми з'ясували, з практичної точки зору, в процесі перекладу, а саме авіаційних термінів, виникають труднощі.

Переклад на арабську існуючих іншомовних туристичних термінів у багатьох випадках складний. Навіть коли вже існують арабські слова, що підходять для вираження терміна, виникає проблема відбору і закріплення в якості терміна одного з конкуруючих членів синонімічного ряду.

Не дивно тому, що одному, часто навіть інтернаціональному латино-грецькому чи іншому терміну в результаті перекладу в арабській мові відповідають різні лексеми або різні поєднання лексем. Наприклад, термін "подорож" у Єгипті позначений словом *جولة* [Javla], в Сирії *رحلة* [Rihla]. Дублети також з'являються і в процесі морфологічної деривації внаслідок використання різних моделей і розбіжностей у виборі твірних основ (Финкельберг, 2007, с. 42).

Основна проблема в перекладі термінів полягає в тому, що арабській мові доводиться калькувати термінологію мов, в яких переважають складні слова, що складаються з декількох значущих морфем, водночас як

переважаючий тип словотворення в арабській мові представлений внутрішньої флексією на базі одного кореня, з яким пов'язано лише одне значення. Тому іншомовним складним словам-термінам протистоять арабські терміни-словосполучення. Перше з виникаючих при цьому завдань – відшукати і визначити еквівалентні арабські лексичні одиниці для окремих морфем зазначеного типу і уніфікувати їх вживання. Наприклад термін "штурмовик" має переклад طائرة هجوم أرضي [Taa'iratu Huguum 'Ardi], що дослівно перекладається як літак земної атаки. Таким чином іншомовний термін в арабській мові має еквівалент терміна-словосполучення.

Прагнення до повного перекладу термінів має свої межі – у багатьох випадках переклад веде до детермінологізації арабського еквівалента. Причина цього в тому, що етимологія латино-грецьких та інших іноземних термінів забувається. Відновлена засобами національної мови етимологія відображає зміст термінів в самій загальній формі. Очевидно чому арабські фахівці нерідко віддають перевагу транскрибуванню, незважаючи на існування перекладних еквівалентів, як відбулося з терміном "яхта" يخت [Yaht] (Финкельберг, 2007, с. 47).

Водночас терміни, створені на базі рідної мови, представляють більше труднощів для розуміння, ніж іноземні: "Слово рідної мови має ще стати терміном, слово іншомовне – готовий термін; воно більше знак, ніж слово рідної мови". Запозичені терміни чіткі, однозначні і тому точні, і краще забезпечують взаєморозуміння між людьми, як термін "талісман" طلسم [Tilasm]. Питання перекладу легко вирішується, якщо слово-термін складається з двох або більше повнозначних перекладацьких елементів. Це відноситься, наприклад, до термінів, до складу яких входять основи auto-, radio-, photo-, hydro-, hyper- і т.д., які в арабському варіанті утворюють атрибутивні сполучення, як термін "фотокопія" صورة مستسخة [Suura Mustansaha] (Бархударов, 1975, с. 62).

Складніше передати значення суфіксоїдів -metr, -graph, -scop, які використовуються в назвах вимірювальних приладів. Тут в одних випадках має значення переклад, в інших – пряме запозичення. Наприклад: "термометр" مقياس الحرارة [Mikyaasu l-Naaraa] (Бархударов, 1975, с. 62).

Більш складним з мовної точки зору є переклад прикметників з префіксоїдами типу *infra-*, *ultra-*, *inter-*, *hyper-*, *pre-*, *post-*, *sub-*, *extra-* і деяких інших, які за своєю семантикою відповідають значенням арабських просторових і часових прийменників, як "гіпермаркет" سوق ضخم [Suuk Dahm]. Іншомовні прикметники з перерахованими елементами при буквальному їх перекладі в складі визначальних термінологічних поєднань утворюють суперечливі правила арабської граматики атрибутивної конструкції з впровадженням між означенням і означуваним прийменником, як "ультрафіолетові промені" الأشعة فوق البنفسجية [al-‘Ashia favka l-Banafsaliya] (Мустафаева, 2011, с. 123).

У процесі перекладу термінів на літературну арабську мову виділяється тенденція до його максимальної арабізації, яка супроводжується прагненням створити свої еквіваленти. Однак безліч термінів виявляються по суті неперекладними. За необхідності запозичуються без всякої переробки назви невідомих раніше речовин, сучасних матеріалів та предметів, різних нових процесів, які без шкоди для розуміння не можуть бути переведені, як "кіоск" كشك [Kushk].

Однак водночас велика кількість неарабізованої термінології існує в сучасній арабській мові через її відсталість, точніше, нерозвиненість. Неарабізована термінологія може викликати чимало труднощів, оскільки відсутність відповідності в мові говорить про відсутність уявлення про це явище або об'єкт. При перекладі текст з такими термінами може бути розмитим, неточним і викликати непорозуміння у читача або слухача. Наприклад такий термін як "бензин" раніше був не дуже відомий, тому для розуміння він був просто запозичений بنزين [Binziin], але це не полегшило сприйняття терміна, тому він перекладався як وقود سائل [Vukuud Sa'il], що означає "рідке пальне" (Мустафаева, 2011, с. 124).

Питання перекладу арабської термінології привертає увагу широкої громадськості. Найбільш поширений недолік арабської термінології, як вважають лексикологи – велика кількість термінологічних дублетів, що

пояснюється стихійним і неузгодженим введенням їх у мовну практику. Для одного і того ж поняття накопичується ряд термінів, як термін "гавань" مرسى [Marsan], ميناء [Miinaa'a], مرفأ [Marfa'a]. Це як мінімум:

- 1) офіційні терміни, затверджені або створені академіями;
- 2) терміни, які були створені і використовуються перекладачами і журналістами;
- 3) терміни, які використовуються фахівцями-практиками в діловому вжитку.

Окрім того, в окремих роботах з'являється багато індивідуальних термінів, що вживаються лише їхнім автором, або через необізнаність автора про вже існуючі терміни, або упевненістю, що новостворений термін краще виражає значення, ніж існуючі, як термін "міжсезоння" غير موسمها [Geynu Mavsimiha] для якого є авторський переклад موسم الكتف [Mavsimu l-Katf], який в свою чергу походить з англійської мови. Уже вкорінені терміни нерідко відкидаються, виправляються і замінюються на інші, спеціально створені, лінгвістично можливо і більш точні, але які вносять додаткову плутанину в існуючу систему (Shaheen, 1986, с. 59).

Важливим моментом є переклад скорочених термінів. Загалом, скорочення займає далеко не першу позицію в арабській мові, проте з розвитком складних слів і їх частотним вживанням, з'явилася необхідність у збільшенні скорочених слів. Скорочення, яке супроводжується своїм визначенням, не є проблемою для перекладача в процесі перекладу. Однак у зв'язку з "повною адаптацією" в лексиці мови, багато термінів даються тільки в їх скороченій формі, що стосується й назв арабських країн, як "Арабська Республіка Єгипет" ج.م.ع [J.M.A] APC (Khasara, 1994, с. 111).

У зв'язку з швидким темпом розвитку науки і техніки щодня з'являються нові терміни, які ще не були переведені, і тут перед перекладачем ставиться завдання зробити самостійний переклад нових термінів, при цьому враховуючи всі правила і норми мови, як було з терміном "гід", де перекладачі знайшли два еквіваленти دليل [Daliil], مرشد [Murshid] для його реалізації. Щоб

зробити адекватний переклад, на першому етапі варто коротко ознайомитися зі способами словотворення та видам запозичень. Далі, на другому етапі, розшифрувати значення термінів рідною мовою, для кращого розуміння наукового терміна і, нарешті, третій етап – переклад безпосередньо самих термінів (Тюленев, 2004, с. 24).

Щоб подолати всі труднощі при перекладі арабських термінів, перекладачеві варто звернути увагу на наступні практичні рекомендації:

- 1) постійно стежити за новинами в арабському світі: телебачення, радіо або газети і журнали, де є можливість знайти багато термінології;
- 2) простежуючи новини, виписувати в свій особистий словник нові терміни, тим самим допомагаючи собі запам'ятати нову термінологію;
- 3) для отримання кращого результату в перекладі арабських термінів бажано вибрати, особливо на початку перекладацької кар'єри, який-небудь вузький профіль, в якому перекладачеві буде легко зорієнтуватися серед знайомої йому термінології і виконати переклад високої якості;
- 4) для кращого оволодіння арабською мовою, його правилами і нормами, перекладачеві варто більше і частіше здійснювати переклади з рідної мови на мову перекладу в даному випадку арабську (Финкельберг, 2007, с. 65).

Як писалось раніше, основним завданням перекладача при перекладі арабських термінів є пошук еквівалента, однак адекватність повинна супроводжуватися і деякими іншими факторами, такими як логікою, фоновим знанням. На перший погляд такий переклад здається досить простим, в порівнянні з перекладом текстів із науково-технічним навантаженням, але пошук еквівалента при перекладі тексту з арабськими термінами є також досить складним процесом. Досліджуючи питання про переклад термінів, варто приділити особливу увагу трьом найголовнішим семантичним проблемам, які особливо яскраво проявляють себе в арабській мові (Белкин, 1975, с. 130):

1. Омонімія. Термін "омонімія" в арабській мові утворений від дієслова *جانس* [Jaanas], який має такі значення:

- 1) бути подібним, однаковим, однорідним;

- 2) бути співзвучним, гармоніювати;
- 3) вживати вирази з двояким змістом.

Арабські мовознавці визначають омонімію як співзвуччя, зіставлення двох слів, що мають схожість у звучанні і графічному написанні, але мають різні значення. Збіг морфем слова може бути як повним, так і частковим (Белкин, 1975, с. 131).

Широке застосування омонімії в термінологічній лексиці арабської мови викликано в першу чергу обмеженістю пам'яті людини, тому функціонування одного терміна в двох і більше термінологічних полях – природний процес. Наприклад, термін *جولة* [Javla] знайшов своє застосування в туристичній термінології в значенні "подорож" (переміщення якоюсь певною територією з метою її вивчення, а також із загальноосвітньою, пізнавальною цілями), в транспортній термінології "рейс" (пересування транспортного засобу від місця відправлення до місця призначення за заздалегідь визначеним маршрутом та встановленим розкладом мандрювання), в спортивній – "раунд" (у боксі: проміжок часу, звичайно 3 хвилини, протягом якого відбувається бій). Цікаві значення в різних термінологічних полях має термін *ثلاجة* [Thalaaja], який в технічній сфері має переклад "холодильник", у сфері туризму "кулер", а в природничій термінології "айсберг".

При наявності проблеми, пов'язаної з омонімією, як і з іншими проблемами перекладу термінів, величезна роль відводиться перекладачеві, а точніше його знанням в сфері, де здійснюється переклад. Омонімія в процесі перекладу термінів з арабської мови на українську, представляє найбільшу складність, так як спотворення слова або тексту – це результат хибної асоціації та неправильної інтерпретації. У даному випадку контекст надає значну допомогу перекладачеві. Тому за допомогою контекстуального аналізу можливо підібрати найбільш точний еквівалент терміна. Наприклад: Я думаю, що мені потрібно зробити коротку перерву – *اعتقد أنني في حاجة إلى أخذ إستراحة قصيرة*. У цьому прикладі ми можемо побачити, як за допомогою контексту ми можемо підібрати найбільш точний еквівалент терміна *إستراحة* "перерва", який

водночас у різних термінологічних системах може мати значення "відпочинок", "спокій" або "готель для подорожуючих".

2. Термін "полісемія" *الكلمات التي لها معان متعددة* або багатозначність терміна, як одна з проблем в процесі перекладу, призводить до нечіткості, невизначеності його змісту і, як наслідок, до можливої плутанини в його розумінні. Однак у даній ситуації важливим фактором виявляється залежність терміну від контексту: хоча серед вимог, що пред'являються до терміну виділяється його контекстуальна незалежність, полісемічний термін нерідко стає пов'язаним зі змістом тексту. Це і стало приводом для думки деяких лексикологів про те, що прагнення до однозначності – це лише бажана властивість терміна (Мустафаєва, 2011, с. 140). Наприклад, термін *شرفة* [Shurfa] є багатозначним і може перекладатися як "балкон", "вікно", "ложа" (в театрі), а термін *مدير* [Mudiir] має переклад "директор", "адміністратор", "ректор".

3. Синонімія. Термін "синонім" *الترادف* [a-Taraaduf] вчені граматики як арабські так і неарабським приходять до того, що це – слова, які по-різному звучать, але однакові або дуже близькі за змістом. З одного боку, це слова, які позначають одне і те ж, а з іншого боку – це слова, які чимось різняться. Ця двоїстість природи синонімів лежить в основі їх вживання в мові. В одних випадках використовується, перш за все, їх змістова тотожність, в інших основна увага приділяється відмінності. І, нарешті, в ряді випадків беруться обидві сторони: і смислова близькість, і відмінність. З іншої сторони, наявність синонімів у арабській мові, саме існування синонімічних рядів дає можливість автору з кількох дуже близьких за змістом слів вибрати найпотрібніше, єдино можливе для даного випадку (Лотте, 1969, с. 71).

В арабській термінології перекладач часто стикається з проблемою синонімії в процесі передачі арабських національних термінів. Так, термін "ринок" може перекладатися як *بازار, سوق, حلقة, قيسارية*, а термін "магазин" як *محل, دكان, متجر*. Як можна побачити, не завжди число синонімів для передачі одного значення не перевищує двох-трьох слів. Отже, переклад нерідко стає

результатом неправильного розуміння перекладачем, що викликано, в першу чергу, великою кількістю синонімічних термінів в арабській мові. Також варто відмітити, що саме через самостійну термінологічну діяльність академій арабських країн і їх неузгодженість між собою виникає формування декількох термінів, що позначають одне поняття (Лотте, 1969, с. 72).

Окремо необхідно сказати про відсутність спеціальних двомовних словників термінів, що становить не менш важливу проблему в процесі перекладу. У зв'язку з відсутністю спеціальних арабсько-українських і українсько-арабських словників, перекладачі використовують англо-арабські, арабсько-англійські словники. Однак робота з такими словниками лише подвоює працю перекладача. А існуючі загальномовного арабсько-українські, українсько-арабські словники не можуть повністю відобразити сучасну арабську термінологію (Шарбатов, 1961, с. 98).

Як висновок варто відзначити, що процес перекладу вимагає від професійного перекладача кропіткої та наполегливої роботи, що включає в себе як просто автоматичну заміну слів уже існуючими еквівалентами, так і творчий підхід, у разі якщо еквівалентів немає. За безліччю причин арабську термінологію необхідно розглядати як явище, яке ще формується, знаходиться в процесі утворення і становлення, що неминуче тягне за собою численні протиріччя і невпорядкованість у її переклад. Проблеми перекладу термінів арабської мови стосуються лінгвістичних аспектів, що полягає в омонімії, синонімії та полісемії, а також факторів, пов'язаних з професійними якостями перекладача, в тому числі недостатні фонові знання, незнання словотворчих ресурсів. Один і той же термін в залежності від багатьох факторів може викликати різну ступінь проблематичності.

2.2. Методика та етапи проведення дослідження

Поняття методики проведення наукових досліджень має вирішальне значення, коли йдеться про валідність результатів наукової розвідки. Вибір

адекватних методик і прийомів полегшує процедуру дослідження, робить її більш ефективною, а результати більш достовірними.

Методи поділяються на загальнонаукові, тобто такі, що використовуються в усіх галузях наукового знання та методи окремих наук, у нашому випадку, власне лінгвістичні. Серед загальнонаукових методів, що використовуються у даному дослідженні виділяємо декілька наступних: за допомогою аналізу ми змогли детально вивчити предмет дослідження, а саме авіаційну лексику арабської мови, і виділити ознаки і властивості предмету дослідження для окремого вивчення, завдяки чому були визначені способи формування і функціонування сучасної арабської термінології. Даний метод є основою компонентного, гендерного, концептуального, прагматичного та лінгвокультурологічного аналізу (Кочерган, 2006, с. 76). Метод синтезу дозволив поєднати частини предмету, розчленовані у процесі аналізу, встановити їх зв'язок і пізнати арабську авіаційну лексику як єдине ціле.

Метод порівняння, як один із основних методів цієї роботи, дав змогу виявити спільні і відмінні риси української та арабської мов під час перекладу авіаційної термінології.

Метод моделювання використовувався в дослідженні словотворчих ресурсів термінів, то лінгвістичний аналіз – в аналізі їх семантичної структури.

Що ж до власне лінгвістичних методів, то вони використовуються з метою дослідження мови, мовлення, комунікативної поведінки, продуктів мовленнєвої діяльності і мають власну специфіку. Спеціалісти в галузі теорії мовознавства вважають, що однією з ознак виникнення певного напрямку у науці є наявність власного методу. Саме метод формує підходи до аналізу мовних і мовленнєвих явищ.

Методом лінгвістичного спостереження було встановлено функціонування авіаційної лексики в арабомовній картині світу та явищ, які супроводжують її.

За допомогою порівняльно-історичного методу виявленні найбільш активні періоди мовних контактів на прикладі таких двох неспоріднених мов,

ізоморфні та аломорфні риси у культурному становленні двох різних народів.

Зіставне вивчення мов направлене на виявлення специфічності окремої мови (універсалій), хоча не ігноруються й спільні риси мов, при цьому спорідненість мов, їх ареальна чи типологічна приналежність не мають значення, як на прикладі української й арабської мов. Завдяки методу виявлені структурні особливості цих двох мов, ступінь і характер впливу однієї мови на іншу в результаті територіальних та історичних контактів, суттєві ознаки окремих мовних явищ на синхронному рівні. Таким чином, цей метод дозволив виявити спільного і специфічного. Зіставлення є способом поглибленого пізнання системно-функціональних закономірностей мов.

Трансформаційний аналіз був направлений на виявлення трансформацій структури арабських авіаційних термінів під час перекладу українською мовою. Такий аналіз застосовується у словотворі, лексичній і граматичній семантиці, машинному перекладі.

Аналіз словникових дефініцій лексем в тлумачних словниках дозволив виділити основні способи термінотворення в арабській мові та інтерпретувати окремі значення слова – семи.

Мова характеризується не лише якісними, а й кількісними рисами. Якісний аналіз мови, її категоризація, тісно пов'язаний із квантифікацією мови, тобто її кількісним аналізом. Кількісні ознаки мови виявляються у мовленні та його письмовій формі – тексті (Перебийніс, 2001, с. 57).

Сьогодні статистичні методи використовують для дослідження мовознавства, що розширює його можливості, дозволяє відкрити нові більш глибокі закономірності. За допомогою статистичного методу ми виявили кількісні характеристики лексичного поля "авіація" та підраховали до якого способу перекладу арабських авіаційних термінів належить найбільша кількість слів, тобто закономірності перекладу авіаційної лексики.

Структура етапів лінгвістичного дослідження арабської й української мов має наступні пункти:

Початком цього наукового дослідження є докладний аналіз сучасного стану питання перекладу арабської авіаційної термінології. Він здійснюється на основі інформаційного пошуку з широким використанням різних джерел інформації, які знаходяться в Україні, а також всесвітньої комп'ютерної мережі Internet. На основі такого аналізу визначаються основні напрямки дослідження і визначаються конкретні завдання.

На другому етапі виконується розв'язання поставлених на початку завдань; висвітлюються різноманітні концептуальні положення та підходи до зазначених проблем на основі аналізу української та арабської спеціальної літератури; формулюється особиста точка зору з проблеми перекладу арабських термінів; пропонуються можливі шляхи вирішення проблем під час перекладу термінів з арабської мови на українську.

Завершенням наукової розробки є аналіз оформлення авіаційної термінології арабської мови та її перекладу українською мовою. Виконується зіставлення результатів теорії та експерименту, дається аналіз їх можливих відмінностей. Складається звіт про кількість досліджуваних лексичних одиниць авіаційної сфери, проводиться кількісний аналіз для визначення частотності вживання того чи іншого способу перекладу термінів.

Таким чином, можна стверджувати, що основна вимога до наукової роботи полягає в тому, що поставлені завдання мають бути конкретними та витікати з сучасного стану досліджуваного питання, та ґрунтуватись на аналізі відповідних наукових робіт. Але для досягнення завдань та реалізації їх результатів необхідно виділити найактуальніші методи дослідження та сформулювати чіткий план роботи з певними етапами, які ґрунтуються на комплексному підході до аналізу певного явища та мають на меті полегшити процес отримання результатів, забезпечити їх валідність.

Висновки до Розділу 2

Переклад арабську арабською існуючих іншомовних термінів у багатьох випадках складний. Навіть коли вже існують арабські слова, що підходять для вираження терміна, виникає проблема відбору і закріплення в якості терміна одного з конкуруючих членів синонімічного ряду.

Основна проблема в перекладі термінів полягає в тому, що арабській мові доводиться калькувати термінологію мов, в яких переважають складні слова, що складаються з декількох значущих морфем, водночас як переважаючий тип словотворення в арабському представлений внутрішньої флексією на базі одного кореня, з яким пов'язано лише одне значення.

Питання перекладу легко вирішується, якщо слово-термін складається з двох або більше повнозначних перекладацьких елементів. Найбільш поширений недолік арабської термінології, як вважають лексикологи – велика кількість термінологічних дублетів, що пояснюється стихійним і неузгодженим введенням їх у мовну практику.

Окрім того, в окремих роботах з'являється багато індивідуальних термінів, що вживаються лише їхнім автором, або через необізнаність автора про вже існуючі терміни, або упевненістю, що новостворений термін краще виражає значення, ніж існуючі.

У зв'язку з швидким темпом розвитку науки і техніки щодня з'являються нові терміни, які ще не були переведені, і тут перед перекладачем ставиться завдання зробити самостійний переклад нових термінів, при цьому враховуючи всі правила і норми мови.

Піднімаючи питання проблеми перекладу саме арабських термінів можливо виявити наступні три головні семантичні проблеми: омонімія, полісемія та синонімія. Якщо порівнювати арабську термінологічну базу з базами інших мов, то виявиться, що арабська термінологія ще не має стабільності і чіткості. Бурхливий розвиток базових галузей арабської промисловості не призвів до розвитку національної термінології.

Виділення найактуальніших методів дослідження та формування чітких етапів роботи, які ґрунтуються на комплексному підході до аналізу певного явища, а саме процесу перекладу арабської авіаційної лексики українською мовою, є основною успішного написання дослідження, яка полегшує процес отримання результатів, забезпечуючи їх валідність.

РОЗДІЛ 3

ОСОЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АРАБСЬКОЇ АВІАЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ

3.1. Лексичні трансформації при перекладі арабської авіаційної лексики

Перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від мовних одиниць оригіналу до одиниць перекладу, називають перекладацькими (міжмовними) трансформаціями. На сьогоднішній день не існує єдиного поняття перекладними трансформаціями, однак існують різні визначення, запропоновані вченими-перекладачами. Об'єднавши різні варіанти тлумачення, можна сказати, що перекладацькі трансформації – це перетворення елементів вихідного тексту, інакше вираження змісту на мові перекладу з метою досягнення перекладної еквівалентності (Ілюшкіна, 2015, с. 84). У наш час немає і єдиної класифікації перекладацьких трансформацій, адже вони будуються вченими за різними принципами. Тому ми зупинимся на класифікації, яку запропонував Комісаров В.Н. (1990). Залежно від характеру мовних одиниць, перекладацькі трансформації можна поділити на лексичні, граматичні та лексико-граматичні (у них перетворення зачіпають одночасно лексичні та граматичні одиниці оригіналу) (с. 14). Починаючи з лексичних трансформацій ми маємо наступну систематизацію:

1. Транскрибування та транслітерація – це прийоми перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови перекладу. При транскрибуванні відтворюється звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації його граматична форма (літерний склад). Провідним прийомом у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція із збереженням деяких елементів транслітерації. Оскільки фонетичні та граматичні системи мов значно відрізняються одна від одної, передача форми слова вихідної мови мовою перекладу завжди умовна та приблизна. Для кожної пари мов розробляються правила передачі звукового

складу слова вихідної мови, вказуються випадки збереження елементів транслітерації та традиційні винятки правил, прийнятих в даний час (Комиссаров, 1990, с. 20).

Так, наприклад, зіставляючи українську й арабську мови на рівні фонетики, з'являється низка якісних і кількісних відмінностей, які впливають на процес звукової адаптації. По-перше, українська й арабська мови відрізняються кількістю приголосних звуків: в українській мові їх 32, а в арабській – 28. По-друге, в арабській мові є звуки, які відсутні в українській, що викликає труднощі у носіїв української мови. До таких звуків відносяться звукові фрикативні міжзубні ذ, ث (в українській мові [с] і [з]), емфатичний ط в українській мові [с], [з], [д] і [т]), гортанні приголосні ح, خ, ء (в українській мові [х], гамза), й ع (в українській – [айн]). Але й в українській мові є звуки, яких немає в арабській: проривна [п], африкати [ч] і [ц], щілинні [в] і [ш]. По-третє, в арабській мові немає опозицій приголосних по палаталізації (тверді/м'які) і наявності голосу (глухість/дзвінкість). У результаті арабська африката [дж] в українській мові замінюється африкатою [ч] ([mesdjet] مسجد – "мечеть") або задньоязиковою приголосною [г] ([aldjabr] الجبر – "алгебра"); гортанні звуки ح, خ, ج вимовляються як задньоязикові [г], [к], [х] ([haram] حرم – "гарем"), ([al-kuhl] الكحل – "алкана"), ([hilat] خلعَة – "халат") (Светлова, 2012, с. 208).

Відрізняється і система голосних. В українській мові 6 голосних фонем /a/, /o/, /e/, /и/, /y/, /i/, а в арабській – 3: /a/, /i/, /y/. В арабській мові голосні не впливають на вимову приголосних, а, навпаки, відчують на собі їх вплив (особливо гортанних); крім того, не допускається збіг двох голосних, що стоять поруч (Светлова, 2012, с. 208).

Джерелом транскрипцій, як правило, є грецькі, латинські або англійські одиниці, залежно від того, яке коріння лежить в основі вихідного терміна.

Наприклад наступні терміни арабської мови транскрибуються з точки

зору перекладу з інших мов, а на українську мову переклад здійснюється шляхом наявності постійного рівнозначного відповідника, тобто еквівалента.

Арабський варіант:	Український варіант:
1. ألتيمتر	1. Альтиметр
2. إيرباص	2. Аеробус
3. أيرونات	3. Аеростат
4. أوتوجيرو	4. Автожир
5. أرنيتوبتر	5. Орнітоптер
6. تاكومتر	6. Тахометр
7. ترمونات	7. Термостат
8. كيروسين	8. Керосин

Наприклад, термін *ألتيمتر* [Altimitr] "альтиметр" в арабській й українській мовах має переклад шляхом транскрибування з давньогрецької мови з деякою відмінністю у транскрипції голосних звуків. При перекладі цього терміна з арабської на українську мову ми маємо еквівалент.

ألتيمتر هو جهاز لقياس الارتفاع خاصّة الذي يستعمل في الطائرات.

Альтиметр – це спеціальний висотомір, який використовується в літаках.

Термін *إيرباص* [‘Iyrbaas] "аеробус" в досліджуваних мовах транскрибується з англійської, з деякою відмінністю у транскрипції голосних звуків. В українській мові ми маємо справу з еквівалентом.

أمام انخفاض عدد الطليبات، أعلنت مجموعة إيرباص الخميس وقف إنتاج طائرات "إيه380" وتوقف

تسليمها في 2021.

Зіткнувшись зі зниженням кількості замовлень, в четвер група Airbus оголосила, що припинить виробництво літака A380 і його поставки в 2021 році.

Термін *أيرونات* [‘Ayuunaat] "аеростат" транскрибується з давньогрецької мови маючи практично повне відтворення усіх звуків у транскрипції. Тому при перекладі на українську матимемо еквівалент.

يقوم المشغلون بإطلاق الأبروستات من منصة إطلاق دائرية كبيرة تحتوي على نظام إرساء ثابت أو متنقل.

Оператори випускають аеростат з великої кругової стартової платформи, що містить стаціонарну або мобільну систему швартування.

Термін *أوتوجايرو* [‘Avtujayru] "автожир" походить від давньогрецької, у двох мовах він транскрибується й має транскрипцію у якій збережені всі приголосні звуки мови оригіналу. У процесі перекладу на українську будемо мати один з типів відповідника – еквівалент.

أقلع طيار ينحدر من أيرلندا الشمالية اليوم الاثنين بطائرة "أوتوجايرو" بسيطة الصنع في محاولة لتحقيق رقم قياسي جديد يتمثل في الدوران حول العالم بهذه الطائرة الصغيرة.

У понеділок пілот з Північної Ірландії вилетів на простому автожирі, намагаючись встановити новий рекорд навколосвітньої подорожі на цьому невеликому літаку.

Термін *أرنيثوبتر* [‘Urniifuubtir] "орнітоптер" транскрибується в обох мовах з давньогрецької й має лише часткове співпадіння у транскрипції, оскільки відмінні приголосні звуки. Українська ж мова матиме еквівалент при перекладі з арабської.

ارنيثوبتر هو طائرة ذات جناحين خفاقين والتي تنتج الرفع بواسطة خفقان جناحيها.

Орнітоптер – це двокрилий літак, який створює підйомну силу, махаючи крилами.

Термін *تاكومتر* [Taakuumtr] "тахометр" в арабській та українській мовах транскрибується з давньогрецької з наближеною транскрипцією до мови оригіналу. Український переклад цього терміна матиме еквівалент.

يقيس التاكومتر عدد الدورات في الدقيقة عن طريق نبض مصاحب لكل دورة للعمود المرفقي. ويوجد عداد يحسب عدد الذبذبات في الدقيقة والتي تساوي عدد الدورات في الدقيقة.

Тахометр вимірює кількість обертів за хвилину за допомогою імпульсу, пов'язаного з кожним обертом колінчастого вала. Є лічильник, який підраховує кількість коливань за хвилину, що дорівнює кількості обертів за хвилину.

Термін *ترموسنات* [Tirmuustaat] "термостат" транскрибується з давньогрецької, транскрипція якого має часткове співпадіння. При перекладі цього терміна з арабської на українську мову ми маємо еквівалент.

عندما لا يعمل الترموسنات بشكل صحيح، فإن ذلك يخلق مشكلات في تنظيم حرارة المحرك مثل تقلبات الحرارة المفاجئة وملاحظة هبوطها إلى درجة منخفضة جداً أو ترتفع إلى مستويات عالية جداً.

Коли термостат не працює належним чином, це створює проблеми з регулюванням температури двигуна, такі як раптові коливання температури, коли вона занадто низька або занадто висока.

Термін *كيروسين* [Kiiruusiin] "керосин" має перекладацьку трансформацію шляхом транскрибування з французької мови, для якої мова оригіналу цього терміна є давньогрецька. Українському переклад матиме еквівалент.

كان الكيروسين قبل اختراع الكهرباء الطريقة الأساسية المستخدمة في التدفئة والإضاءة، لكن مع تطوّر الحياة تراجع استخدام مصابيح الزيت في المناطق المتعدنة، وبات استخدامه مرتبطاً أكثر بالتدفئة في المناطق الريفية.

До винаходу електрики основним методом опалення та освітлення був керосин, але з розвитком рівня життя зменшилося й використання масляних ламп у містах, і більше пов'язувалось з опаленням у сільській місцевості.

Терміни – це особливий тип мовних одиниць, який зазвичай піддається транскрипції. При аналізі авіаційних термінів арабської мови ми бачимо можливість транскрибування деяких термінів з інших мов. Однак під час перекладу арабських термінів на українську ми не використовуємо таку перекладацьку трансформацію, а говоримо лише про відповідники у вигляді еквівалентів.

2. Калькування – це прийом перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем чи слів (у разі стійких словосполучень) – їх лексичними відповідниками у мові перекладу. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або стійкого поєднання у мові перекладу, що копіює структуру вихідної одиниці. У ряді випадків використання прийому калькування супроводжується зміною порядку початкових елементів, що калькуються. Нерідко в процесі перекладу транскрипція та калькування

використовуються одночасно (Комиссаров, 1990, с. 27).

Нижче наведений список термінів, при перекладі на українську мову яких використовується калькування.

Арабський варіант:	Український варіант:
1. ديناميكا هوائية	1. Аеродинаміка
2. ميكانيكا هوائية	2. Аеромеханіка
3. ديناميكيات الغاز	3. Газодинаміка
4. كابينة مضغوطة	4. Гермокабіна
5. البوصلة الجيروسكوبية	5. Гірокомпас
6. إنحراف مغناطيسي	6. Магнітна девіація

Наприклад, термін *ديناميكا هوائية* [Diinaamiika Hivaa'iyaa] – "аеродинаміка" має калькування першого слова – "динаміка", яке походить від грецької, зі збереженням транскрипції і кількості літер, однак відбувається зміна порядку елементів атрибутивної конструкції арабської мови в українській.

يستخدم مهندسو الملاحة الجوية أساسيات الديناميكا الهوائية لتصميم طائرات تطير عبر الغلاف الجوي للأرض.

Інженери у сфері авіації використовують основи аеродинаміки для проектування літаків, які пролітають через атмосферу Землі.

Термін *ميكانيكا هوائية* [Miikaniika Hivaa'iyaa] – "аеромеханіка", яке походить від грецької, має калькування першого слова – "механіка" зі збереженням транскрипції і кількості літер. Під час перекладу з арабської на українську змінюється місце елементів атрибутивної конструкції.

الديناميكا الهوائية هي فرع من فروع الديناميكا وهي التي تُعنى بدراسة القوى المؤثرة على جسم ما أثناء حركته في الهواء أو أي نوع آخر من الغازات.

Аеродинаміка – це розділ динаміки, який займається вивченням сил, що діють на об'єкт під час його руху в повітрі або будь-якому іншому виді газу.

ديناميكيات الغاز [Diinaamiikiyaatu l-Gaaz] – термін "газодинаміка" має калькування першого слова – "динаміка", але не зберігає повну транскрипції і кількість літер, відбувається зміна порядку елементів генітивної конструкції арабської мови в українській.

ديناميكيات الغاز هي فرع من فروع الميكانيكا التي تدرس قوانين حركة الوسط الغازي وتفاعله مع الأجسام الصلبة المتحركة فيه.

Газодинаміка – розділ механіки, що вивчає закони руху газоподібного середовища та його взаємодію з рухомими в ньому твердими тілами.

Термін *كابينة مضغوطة* [Kaabiina Madguuta] – "гермокабіна" має калькування першого слова – "кабіна", яке походить з французької, а мова оригіналу – латинська, зі збереженням повної транскрипції. Елементи атрибутивної конструкції в українській мові мають інший порядок.

كابينة مضغوطة هي مكان يتم فيه ضخ الهواء المكيف في مقصورة الطائرة أو المركبة الفضائية من أجل خلق بيئة آمنة ومريحة للركاب وطاقم الطيران على ارتفاعات عالية.

Герметична кабіна – це місце, де в кабіну літака або космічного корабля закачується кондиційоване повітря з метою створення безпечних і комфортних умов для пасажирів і екіпажу на великих висотах.

البوصلة الجيروسكوبية [al-Bavsalatu l-Jiiruskuubiya] – "гірокомпас" має елемент калькування при перекладі другого слова з частотним збереженням транскрипції та зміною порядку елементів атрибутивної конструкції арабської мови в українській.

تخضع البوصلة الجيروسكوبية لأخطاء معينة. يتضمن ذلك خطأ التبخير، حيث تتسبب التغيرات السريعة في المسار والسرعة وخط العرض في حدوث انحراف قبل أن يتمكن الجيروسكوب من ضبط نفسه.

Гірокомпас має схильність до певних помилок. На це впливає випаровування, коли швидкі зміни шляху, швидкості та широти викликають перекося, перш ніж гіроскоп зможе налаштуватися самостійно.

Термін *إنحراف مغناطيسي* [Inhraaf Magnaatiisi] – "магнітна девіація" має калькування другого слова – "магнітна", яке походить з давньогрецької, і має часткове збереженням транскрипції та повної кількості літер, однак не обійшлося без зміни порядку слів в українській мові.

قبل التعلم عن أساسيات الانحراف المغناطيسي، من المهم أن تتعلم أولاً عن المجال المغناطيسي للأرض. الأرض محاطة بحقل مغناطيسي يتغير في الوقت والمكان.

Перш ніж дізнатися про основи магнітної девіації, важливо спочатку дізнатися про магнітне поле Землі. Землю оточує магнітне поле, яке

змінюється в часі та просторі.

При перекладі вищезгаданих термінів відбувається калькування слів арабської мови, більшість з яких грецького походження, з частковим збереженням транскрипції та іноді з повною транслітерацією. Елементи атрибутивної або генітивної конструкції арабської мови мають інший порядок в українському перекладі.

3. Лексико-семантичні заміни – це прийом перекладу лексичних одиниць вихідної мови шляхом використання у перекладі одиниць мови перекладу, значення яких збігається зі значенням вихідних одиниць, але може бути виведено за допомогою певного типу логічних перетворень. Основними видами подібних заміни є конкретизація, генералізація та модуляція – смисловий розвиток значення вихідної одиниці (Комиссаров, 1990, с. 35).

Конкретизація – лексико-семантична трансформація, при якій здійснюється заміна слова або словосполучення вихідної мови з більш широким предметно-логічним значенням на слово або словосполучення мови з більш вузьким значенням.

Арабський варіант:	Український варіант:
1. مؤشر الوجهة	1. <i>Авіагоризонт</i>
2. مسار جوي	2. <i>Авіалінія</i>
3. حاملة طائرات	3. <i>Авіаносний крейсер</i>
4. طيار آلي	4. <i>Автопілот</i>
5. دوران ذاتي	5. <i>Авторотація</i>
6. جريان مضطرب	6. <i>Турбулентність</i>
7. نفق رياح	7. <i>Аеродинамічна труба</i>
8. تصوير جوي	8. <i>Аерофотозйомка</i>
9. أجهزة الهبوط	9. <i>Шасі</i>
10. طائرة ثنائية السطح	10. <i>Біплан</i>
11. ذخيرة	11. <i>Босприпаси</i>
12. قاذفة القتابل	12. <i>Бомбардувальник</i>

13. المدخول	13.Повітрозабірник
14. هايبر سونيك	14.Гіперзвукова швидкість
15. بدن الطائرة	15.Фюзеляж
16. منفذ الهواء	16.Вентиляційний отвір
17. طائرة شراعية	17.Планер
18. ممشى	18.Трап
19. فرامل الإنقضااض	19.Повітряне гальмо
20. رفع	20.Підйомна сила
21. إستعراض جوي	21.Пілотаж
22. مقاومة المائع	22.Аерогідродинамічний опір
23. وسيلة الطفو الشخصية	23.Рятівний жилет
24. مثبت الرفع	24.Інтерцептор
25. مقعد قذفي	25.Крісло-катапульта
26. منساب هوائي	26.Аеродинамічний профіль
27. دفاع جوي	27.Протиповітряна оборона
28. أحادية السطح	28.Моноплан
29. مطار مروحيات	29.Вертодром
30. سفينة هوائية	30.Дирижабль
31. طائرة أسرع من الصوت	31.Надзвуковий літак

Наприклад, термін مؤشر الوجهة [Mu'ashiru l-Vajha] перекладається як "авіагоризонт", дослівний переклад "індикатор призначення".

مؤشر الوجهة هو عداد يستخدم لتتبيه الطيار باتجاهات الطائرة مقارنة بخط الأفق.

Авіагоризонт – це лічильник, який використовується для попередження пілота про напрямки літака у порівнянні з лінією видимості.

Термін مسار جوي [Masaar Javii] перекладається як "авіалінія", дослівний переклад "повітряна лінія".

تصدر المسار الجوي بين كوالالمبور وسنغافورة، القائمة التي أعدتها الشركة، للعام الثاني على التوالي

كأثر مسار جوي مزدحمًا، بعدد رحلات جوية بين البلدين 30.187 رحلة على مدار العام، وفقًا لصحيفة "إندبندت" البريطانية.

Як повідомляє незалежна британська газета "Індепендент" авіалінія між Куала-Лумпуром і Сінгапуром другий рік поспіль очолює список як найбільш завантажений повітряний маршрут. Протягом одного року відбулося 30 187 рейсів між двома країнами.

Термін *حاملة طائرات* [Haamilatu Taa'igaat] перекладається як "авіаносний крейсер", дослівний переклад "носій літаків". Незважаючи на однакову кількість слів.

جهود روسيا لبناء حاملة طائرات ضخمة يعود إلى أعوام ماضية عدة مع تداعي حاملة الطائرات الوحيدة لديها "الأميرال كوزنتسوف"، التي تعود إلى الحقبة السوفياتية.

Зусилля Росії побудувати масивний авіаносець почалися кілька років тому, адже її єдиний авіаносець "Адмірал Кузнецов", який датується радянськими часами, вже не дієдатний.

Термін *طيار آلي* [Tuagar Ali] перекладається як "автопілот", дослівний переклад "механічний пілот".

يمكن للطيار الآلي الهبوط بالطائرة وفقاً للأوامر اللازمة، حيث يطلق عليه نظام الهبوط التلقائي وهذا يحدث إذا كانت الطائرة تحاول الهبوط في ظل ظروف صعبة وإذا كان هناك ضباب كثيف يحجب الرؤية أيضاً.

Автопілот може посадити літак відповідно до необхідних команд, це називається системою автоматичної посадки, і це відбувається, якщо літак намагається приземлитися в складних умовах, а також при наявності густого туману.

Термін *دوران ذاتي* [Davaraan Zati] перекладається як "авторотація", дослівний переклад "автоматичне обертання".

الدوران الذاتي هو ظاهرة معقدة نوعاً ما متضمنة على توازن القوى الحركية الهوائية "الإيروديناميكية" المتعكسة خلال مراوح المروحية.

Авторотація є досить складним явищем, яке пов'язане з рівновагою протилежних аеродинамічних кінетичних сил через пропелери гелікоптера.

Термін *جريان مضطرب* [Jarayaan Mudtarib] перекладається як "турбулентність", дослівний переклад "неспокійна течія".

للأسف مازال الفيزيائيون لا يوافقون على طريقة تعريف موحدة للجريان المضطرب، وهنا سنتكلم عنه كفكرة عامة ونحاول جعلها أكثر دقة.

На жаль, фізики досі не дійшли згоди щодо єдиного визначення поняття турбулентності, то ж ми поговоримо про нього як про загальну ідею і спробуємо зробити його розуміння більш точним.

Термін نفق رياح [Nafaku Riyaah] перекладається як "аеродинамічна труба", дослівний переклад "тунель повітря". Незважаючи на однакову кількість слів, український варіант терміну має більш вузьке значення, навіть без уточнюючого контексту.

نفق الرياح هو مرفق اختبار أرضي القاعدة، يُستخدم لدراسة تأثيرات الريح، أو انسياب الهواء، على الطائرات، والمركبات والبنيات الأخرى.

Аеродинамічна труба – це наземна випробувальна установка, яка використовується для вивчення впливу вітру або повітряного потоку на літаки, транспортні засоби та інші конструкції.

Термін تصوير جوي [Tasviir Javii] перекладається як "аерофотозйомка", дослівний переклад "повітряний знімок".

ان أول من مارس التصوير الجوي المصور الفرنسي وراكب البالون غاسبار فيليكس تورناتшон، المعروف باسم "Nadar".

Першим почав займатися аерофотозйомкою французький фотограф і пілот повітряної кулі Гаспар Фелікс Турнашон, більш відомий як "Надар".

Термін أجهزة الهبوط [‘Ajhizatu l-Hubuut] перекладається як "шасі", дослівний переклад "пристрій посадки".

"أجهزة الهبوط" المعطلة في مطار الكويت قديمة وتالفة وقطع غيارها لم تعد موجودة.

"Шасі" в аеропорту Кувейту старі та недіючі, а запасних частин більше немає.

Термін طائرة ثنائية السطح [Taa’iratu Thunaa’iyati Sath] перекладається як "біплан", дослівний переклад "літак подвійної поверхні".

في أفريقيا الشرقية، تقرر أن القوات الإيطالية المتمركزة في إثيوبيا تشكل تهديداً ضد محمية عدن الواقعة تحت الاحتلال البريطاني، لذلك تقرر أن مهاجمة القوات الإيطالية أمر واجب، وستقوم طائرات "غلاديتور" بمواجهة الطائرات الإيطالية ثنائية السطح.

У Східній Африці було вирішено, що італійські сили, розміщені в Ефіопії, становлять загрозу для окупованого Британією Аденського протекторату,

тому було прийнято рішення, що напад на італійські сили є обов'язковим, і "Гладіатори" протистоятимуть італійським біпланам.

Термін ذخيرة [Zahiira] перекладається як "боєприпаси", дослівний переклад "скарб або запас чогось". Незважаючи на однакову кількість український переклад цього терміна має більш вузьке значення, навіть без уточнюючого контексту.

من هنا، تتراوح الأسلحة الخفيفة من أنظمة الأسلحة البسيطة للغاية إلى أنظمة الأسلحة شديدة التعقيد، مستفيدة من مجموعة متنوعة من مبادئ التشغيل وأنواع الذخيرة.

Таким чином, легка зброя варіюється від дуже простих систем зброї до дуже складних, які використовують різноманітні принципи дії та типи боєприпасів.

Термін القاذبة القنابل [Kaazifatu I-Kanaabil] перекладається як "бомбардувальник", дослівний переклад "той, хто скидає бомби".

وتمكن هذه الأجهزة قاذبة القنابل من الهجوم أثناء النهار أو الليل، وفي جميع الأجواء تقريباً. وتحصل غالبية قاذفات القنابل على الطاقة بواسطة محرك نفاث واحد أو أكثر.

Ці пристрої дозволяють бомбардувальнику атакувати вдень або вночі практично за будь-яких погодних умов. Більшість бомбардувальників оснащені одним або кількома реактивними двигунами.

Термін المدخول [al-Madhuul] перекладається як "повітрозабірник", дослівний переклад "те, що входить".

مع تطور المحركات النفاثة والقدرات اللاحقة للطائرة للسفر بسرعات تفوق سرعة الصوت، كان من الضروري تطوير المدخول لتدفق الهواء الأمثل بأي سرعة.

З розвитком реактивних двигунів і подальших можливостей літака для подорожей на надзвукових швидкостях, було необхідно розробити повітрозабірник для оптимального потоку повітря при будь-якій швидкості.

Термін هايبر سونيك [Haaybir Suuniik] перекладається як "гіперзвукова швидкість", дослівний переклад походить від англійської мови hyper sonic, що перекладається як гіперзвуковий. Арабський варіант цього терміну – це транслітерації англійського терміну.

في الديناميكا الهوائية، هايبر سونيك هي السرعة التي تفوق بكثير مرحلة ما بعد سرعة الصوت.

В аеродинаміці гіперзвукова швидкість – це швидкість, яка значно перевищує швидкість звуку.

Термін بدن الطائرة [Badanu Ta'ira] перекладається як "фюзеляж", дослівний переклад "тіло літака".

تتعرض الطائرة للكثير من العوامل الخارجية اثناء طيرانها مثل الضغط و البرودة و الرطوبة و غيرها من العوامل، و لذلك فإن بدن الطائرة يجب ان يتحمل جميع هذه العوامل.

Під час польоту літак піддається впливу багатьох зовнішніх факторів, таких як тиск, холод, вологість та інші, тому фюзеляж повинен витримувати всі ці навантаження.

Термін منفذ الهواء [Manfazu l-Hava'i] перекладається як "вентиляційний отвір", дослівний переклад "прохід повітря".

شاهدت الفيديو عندما طار "ستوكس" من منفذ الهواء.

Я дивився відео, де Стоукс вилетів із вентиляційного отвору.

Термін طائرة شراعية [Taa'ira Shiraaiya] перекладається як "планер", дослівний переклад "вітрильний літак".

طائرة شراعية بدائية بناها المهندس الألماني أوتو ليلينتال، وقد كانت أول طائرة أمكن التحكم فيها أثناء الطيران.

Планер, побудований німецьким інженером Отто Лілієнталем, був першим літаком, яким можна було керувати у польоті.

Термін ممشى [Mamsha] перекладається як "трап", дослівний переклад "прохід, коридор".

لسوء الحظ ، بسبب مشاكل في الممشى، تأخرت رحلتنا.

На жаль, через проблеми з трапом наш рейс затримали.

Термін فرامل الإنقضاض [Faraamilu l-Inkidaad] перекладається як "повітряне гальмо", дослівний переклад "гальма пікірування".

فقط بفضل فرامل الانقضاض تمكنت من إنقاذ الطاقم بأكمله.

Лише завдяки повітряному гальму вдалося врятувати весь екіпаж літака.

Термін رفع [Rafu] перекладається як "підйомна сила", дослівний переклад "підняття".

يتناسب حجم قوة الرفع مع كثافة الوسط وسرعة التدفق ودوران سرعة التدفق.

Величина підйомної сили пропорційна щільності середовища, швидкості потоку та циркуляції швидкості потоку.

Термін إستعراض جوي [Istiaraad Javii] перекладається як "пілотаж", дослівний переклад "повітряний огляд".

وفريق "النجوم التركية"، تأسس في 7 نوفمبر/تشرين الثاني 1993، وهو فريق استعراض جوي تابع للقوات الجوية التركية.

А команда "Турецькі зірки", заснована 7 листопада 1993 року, є групою пілотажу ВПС Туреччини.

Термін مقاومة المائع [Mukaavamatu l-Maa'ii] перекладається як "аерогідродинамічний опір", дослівний переклад "опір рідинний".

مقاومة المائع هي مصطلح يستخدم في علم ديناميكا الموائع يشير إلى القوى التي تعيق من مرور جسم خلال مادة مائعة مثل الماء أو الهواء.

Аерогідродинамічний опір – це термін, що використовується в гідродинаміці, який відноситься до сил, які перешкоджають проходженню об'єкта через рідину, наприклад воду або повітря.

Термін وسيلة الطفو الشخصية [Vasiilatu Tfvi Shahsiya] перекладається як "рятівний жилет", дослівний переклад "засіб плавання індивідуальний".

وسيلة الطفو الشخصية هي أداة مصممة لمساعدة مرتديها لكي يظل طافيًا سواء كان في وعيه أو فاقد للوعي.

Рятівний жилет – це засіб, призначений для того, щоб допомогти людині залишатися на плаву, як у свідомості, так і без свідомості.

Термін مثبت الرفع [Muthabatu Rafi] перекладається як "інтерцептор", дослівний переклад "утримувач висоти".

مثبت الرفع هو أداة تعمل على تقليل قوة الرفع في الطائرة.

Інтерцептор – це пристрій, який зменшує підйомну силу в літаку.

Термін مقعد قذفي [Makad Kazfii] перекладається як "крісло-катапульта", дослівний переклад "скидальне крісло".

المقعد القذفي هو نظام مصمم لإنقاذ قائد طائرة (عادة عسكرية) أو أحد أفراد طاقمها في حالة طوارئ.

Крісло-катапульта – це система, яка призначена для порятунку пілота

(*зазвичай військових*) або члена екіпажу в надзвичайній ситуації.

Термін منساب هوائي [Munsaab Hiva'i] перекладається як "аеродинамічний профіль", дослівний переклад "повітряний циркуль".

المنساب الهوائي إنه شكل مقطعي لجسم تكون حركته عبر الغاز قادرة على توليد قوة رفع كبيرة.

Аеродинамічний профіль – це форма поперечного перерізу об'єкта, рух якого через газ здатний створювати значну підйомну силу.

Термін دفاع جوي [Difaa'i Javii] перекладається як "протиповітряна оборона", дослівний переклад "повітряний захист".

أعلنت لجنة القبول المركزية للقبول والتسجيل بقوات الدفاع الجوي الملكي السعودي عن أرقام خريجي

الكلية التقنية وكلية الاتصالات والمقبولين قبولاً نهائياً.

Центральна приймальна комісія з прийому та реєстрації Королівських сил протиповітряної оборони Саудівської Аравії оголосила кількість випускників Технічного коледжу та Коледжу зв'язку, які були рекомендовані до зарахування.

Термін أحادية السطح [Uhaadiiyatu Sath] перекладається як "моноплан", дослівний переклад "одиначний елемент поверхні".

تتميز الطائرة أحادية السطح بطبيعتها بأعلى كفاءة وأقل سحب من أي تكوين للجناح وهو أبسط بناء.

Моноплан за своєю суттю більш ефективний, має найнижчий рівень опору з усіх конфігурацій крила і найпростішу конструкцію.

Термін مطار مروحيات [Mataar Mirvahiyaat] перекладається як "вертодром", дослівний переклад "аеропорт вертольотів".

مطار مروحيات هو مكان صغير مناسب فقط للاستخدام المروحيات ويتكون من عدة مهابط ويمكن أن

يحتوي على مرافق محدودة من إعادة ملء الوقود أو الإنارة أو إقمام الرياح.

Вертодром – це невелике місце, придатне тільки для вертольотів, і складається з кількох вертолітних майданчиків і може мати обмежені можливості для дозаправки, освітлення або придушення вітру.

Термін سفينة هوائية [Safiina Hiva'iyu] перекладається як "дирижабль", дослівний переклад "повітряний корабель".

تخطط شركة سويدية لتنظيم رحلة إلى القطب الشمالي بين عامي 2023 و2024، وتعمل اليوم على

حجز مقصورات في سفينة هوائية تصل كلفتها إلى 65000 دولار لاثنتين من الركاب.

Шведська компанія планує поїздки на Північний полюс у період з 2023 по 2024 рік, а вже сьогодні вона бронює каюти на дирижаблі, який коштуватиме до 65 000 доларів для двох пасажирів.

Термін طائرة أسرع من الصوت [Таа'iratu 'Asrau min Savt] перекладається як "надзвуковий літак", дослівний переклад "літак швидше ніж звук".

أكدت شركة الطيران الأميركية "يونايتد"، الخميس، أنها أبرمت عقداً مع شركة "يوم سوبرسونيك" لشراء 15 طائرة أسرع من الصوت تعمل على وقود مستدام.

У четвер американська авіакомпанія "Юнайтед" підтвердила, що уклала контракт з компанією "Boom Supersonic" на закупівлю 15 надзвукових літаків, які працюють на екологічно чистому паливі.

Аналізуючи процес перекладу арабської авіаційної термінології шляхом конкретизації можна простежити, що велика кількість термінів в українському перекладі має меншу кількість слів та більш вузьке значення, що дає можливість точніше і швидше виявити термінологічне поле терміна, навіть без уточнюючого контексту.

Генералізація – лексико-семантична трансформація, при якій виконується заміна одиниці вихідної мови, що має вузьке значення, одиницею мови перекладу із ширшим значенням. Це перетворення є зворотнім явищем конкретизації. Прийомом генералізації доводиться користуватися, якщо в мові перекладу немає конкретних понять, аналогічних поняттям вихідної мови. Цей прийом допомагає перекладачеві виходити зі скрутного становища, коли він не знає позначення видового поняття мовою перекладу. При генералізації семантична структура змінюється за допомогою втрати диференціальної семи (Комиссаров, 1990, с.48).

Арабський варіант:	Український варіант:
1. مروحة الطائرة	1. Повітряний гвинт
2. معزز صاروخ	2. Прискорювач

Наприклад, термін مروحة الطائرة [Mirvahatu Таа'irata] перекладається як "повітряний гвинт", дослівний переклад "гвинт літака".

تقوم مروحة الطائرة بتحويل الحركة الدورانية من المحرك أو أي مصدر طاقة ميكانيكي آخر، لتوفير القوة الدافعة.

Повітряний гвинт перетворює обертальний рух двигуна або іншого механічного джерела у енергію для забезпечення тяги.

Термін معزز صاروخ [Muazazu Saaruuh] перекладається як "прискорювач", дослівний переклад "посилення ракети".

معزز الصاروخ قد يشير إلى مركبة إطلاق يستخدم في إطلاق لمركبات الفضائية أو صاروخ يتم تثبيته لمساعدة المركبة في الدفع.

Ракетний прискорювач може означати ракету-носія, яка використовується для запуску космічного корабля, або ракету, яка встановлюється для забезпечення руху транспортного засобу.

Терміни авіаційного термінологічного поля арабської мови не схильні до генералізації в українському перекладі. Про що свідчить мала кількість слів з такою перекладацькою трансформацією. Арабські терміни більш ширші у своїй семантиці і потребують додаткового контексту для кращого і швидшого розуміння.

Модуляція – лексико-семантична трансформація, коли здійснюється заміна слова чи словосполучення вихідного мови одиницею мови перекладу, значення якої логічно виводиться із значення вихідної одиниці. Найчастіше значення співвіднесених слів у оригіналі та перекладі виявляються пов'язаними причинно-наслідковими відносинами.

Під час процесу модуляції – логічного розвитку – семантична структура зазнає найбільших змін і може отримувати всі або майже всі нові компоненти. Логічний розвиток є найбільш складним прийомом, що вимагає певної майстерності від перекладача (Комиссаров, 1990, с. 51).

Арабський варіант:	Український варіант:
1. جناح تكيفي	1. Адаптивне крило
2. مهبط	2. Аеродром
3. حبال الكبح	3. Аерофінішер
4. طائرة دون طيار	4. Безпілотний літальний апарат

5. رفراف الجناح	5. Горизонтальне оперення
6. عجلة المقدمة	6. Носове колесо
7. مخرج الطوارئ	7. Запасний вихід
8. التزود بالوقود جوا	8. Дозаправлення у повітрі
9. حجرة إحتراق	9. Камера згорання
10. قناع أكسجين	10. Киснева маска
11. نظام بيتوت ثابت	11. Приймач повітряного тиску
12. صاروخ جوال	12. Крилата ракета
13. جدار الصوت	13. Звуковий бар'єр
14. نظرية الإجتياح	14. Стрілоподібність крила
15. غرفة القيادة	15. Кабіна пілота
16. مروحية هجومية	16. Бойовий гелікоптер
17. الرادارات المحمولة جواً	17. Бойова станція радіолокації
18. صاروخ أرض-جو	18. Зенітна-керована ракета

Наприклад, термін *جناح تكيفي* [Jinaah Такауфії] перекладається як "адаптивне крило", дослівний переклад "видозмінне крило". У перекладі на українську ми логічно виводимо значення "адаптивний".

الجناح التكيفي هو عبارة عن جناح مرن بحيث يمكن تغيير جوانب شكله أثناء الطيران.

Адаптивне крило – це гнучке крило, яке під час польоту може змінювати свою форму.

Термін *مهبط* [Mahbit] перекладається як "аеродром", дослівний переклад "місце посадки". Під час перекладу ми розуміємо, що завдяки причинно-наслідковим відносинам ми можемо трансформувати "місце посадки" у термін "аеродром", що відразу входить до авіаційного термінологічного поля.

ويمكن الجمع بين فحص المهبط والتفتيش على وحدات تزويد الوقود لطائرات.

Перевірку аеродрома можна поєднати з перевіркою заправок для літаків.

Термін *حبال الكبح* [Hibaalu l-Kabh] перекладається як "аерофінішер", дослівний переклад "канати гальмування". Модуляція у цьому випадку є

логічною трансформацією для набуття українським перекладом якостей терміна авіаційного термінологічного поля, незважаючи на транскрибування "аерофінішер" з англійської мови.

وانطلقت حاملة الطائرات الجمعة من قاعدة نورفولك في ولاية فرجينيا وأجرت بنجاح تجارب هبوط طائرات على متنها بواسطة نظام حبال الكبح.

Авіаносець вирушив у п'ятницю з бази Норфолк у Вірджинії та успішно провів випробування щодо посадки літака на борт за допомогою системи аерофінішера.

Термін طائرة دون طيار [Таа'іра дун Тауаар] перекладається як "безпілотний літальний апарат", дослівний переклад "літак без пілота". У цьому перекладі ми маємо логічний розвиток, а саме змінюється семантична структура елементів терміна.

طائرة دون طيار تركية من نوع "كارغو2" من صنع شركة "إيس تي إيم" وقادرة أن تحلق على ارتفاع مسافته 2000 متر وتزن حوالي 7 كلغ فقط.

Турецький безпілотник типу "Cargo 2" виробництва компанії "ESTIM", здатний літати на висоті 2000 метрів і має вагу близько 7 кг.

Термін رراف الجناح [Rifraafu l-Jinaah] перекладається як "горизонтальне оперення", дослівний переклад "закрилки крила". При перекладі на українську ми маємо логічний розвиток подій із врахуванням функціонування авіаційного терміна в українській мові.

وإذا اختلفت بيانات الجهازين بمقدار 5.5 درجة أو أكثر مع تراجع رراف الجناحين، فلن يتم تفعيل نظام تعزيز خصائص المناورة.

Якщо дані двох пристроїв відрізняються на 5,5 градусів або більше при втягуванні горизонтального оперення, то MCAS не активується.

Термін عجلة المقدمة [Ajala Mukadama] перекладається як "носове колесо", дослівний переклад "переднє колесо". У перекладі на українську ми логічно виводимо значення "носове".

وقالت شركة الطيران إن الطيار، ميات مو أونغ، استطاع الدوران مرتين حول المطار للسماح لمراقبي الحركة الجوية برؤية عجلات المقدمة.

Авіакомпанія повідомила, що пілот М'ят Мо Аунг зміг двічі облетіти

аеропорт, щоб авіадиспетчери побачили носові колеса.

Термін *مخرج الطوارئ* [Muhraju Tavaari] перекладається як "запасний вихід", дослівний переклад "вихід несподіваного випадку". При перекладі на українську ми маємо логічний вивід значення "запасний".

فعلى الراكب الذي يختار الجلوس بجانب مخرج الطوارئ أن يكون على دراية بكيفية استخدام المخرج في حالة الطوارئ، وأن يقوم بقراءة نشرة التعليمات الموجودة بالكرسي جيداً.

Пасажир, який вирішив сісти біля запасного виходу, повинен знати, як користуватися виходом у аварійній ситуації, і добре ознайомитися з інструкцією на сидінні.

Термін *التزود بالوقود جواً* [a-Tazavud bil-Vukuud Javan] перекладається як "дозаправлення у повітрі", дослівний переклад "запасатися паливом повітряно". Під час перекладу на українську ми простежуємо причинно-наслідковим відносини між термінами двох мов.

أعلن الجيش المصري، الأربعاء، أن القوات الجوية المصرية والهندية نفذتا تدريباً مشتركاً بإحدى القواعد الجوية المصرية، شمل "التزود بالوقود جواً".

У середу армія Єгипту оголосила, що єгипетські та індійські ВПС провели спільні навчальні випробування на одній з єгипетських авіабаз, які включали "дозаправлення у повітрі".

Термін *حجرة إحتراق* [Hujratu 'Ihtiraak] перекладається як "камера згоряння", дослівний переклад "кімната згорання". У перекладі на українську ми логічно виводимо значення "камера".

أما فيما يتعلق بمحركات الديزل، فإن غرفة الاحتراق تختلف باختلاف سعة المحرك.

Що стосується дизельних двигунів, то камера згоряння змінюється в залежності від потужності двигуна.

Термін *قناع أكسجين* [Kinaau 'Uksijiin] перекладається як "киснева маска", дослівний переклад "маска кисню". При перекладі на українську ми маємо логічний вивід значення "киснева", незважаючи на транслітерацію арабського терміну з англійської.

قبل إقلاع الطائرة يجلس المسافرون في المقاعد المخصصة لهم، ويبدأ طاقم الطائرة بشرح إجراءات السلامة وكيفية استخدام أدواتها، خاصة قناع الأوكسجين الذي يتدلى لكل مسافر عند الحاجة من سقف الطائرة.

Перед тим, як літак злетить, пасажери сідають на призначені для них місця, бортпроводники починають пояснювати процедури безпеки та як використовувати необхідні для цього речі, особливо кисневу маску, яка у разі необхідності, буде звисати зі стелі літака для кожного пасажера.

Термін نظام بيتوت ثابت [Nizaamu Biituut Thaabit] перекладається "приймач повітряного тиску", дослівний переклад "статична система Піто". У цьому перекладі ми маємо логічний розвиток, а саме змінюється семантична структура елементів терміна.

يعمل نظام بيتوت الثابت عن طريق قياس الضغوط أو اختلافات الضغط واستخدام هذه القيم لتقييم السرعة والارتفاع.

Приймач повітряного тиску працює шляхом вимірювання тиску або його змін і використовує ці значення для оцінки швидкості та висоти.

Термін صاروخ جوال [Saaruuh Jabaal] перекладається як "крилата ракета", дослівний переклад "мандрівна ракета". У перекладі на українську ми логічно виводимо значення "крилата".

وقد يؤدي تطوير CASIC لصالح البحرية الأمريكية إلى تطوير صاروخ جوال مطلق من البحر دون سرعة الصوت.

Розробка CASIC для ВМС США може призвести до розробки надзвукової крилатої ракети морського базування.

Термін جدار الصوت [Jidaaru Savt] перекладається як "звуковий бар'єр", дослівний переклад "стіна звуку". Під час перекладу на українську ми простежуємо причинно-наслідковим відносини між термінами двох мов, виводимо логічний переклад "бар'єр".

يُعرف جدار الصوت أنه القوة التي تُعارض وتقاوم حركة جسم ما عندما تصل سرعة هذا الجسم إلى السرعة التي يتحرك بها الصوت.

Звуковий бар'єр – це сила, яка протидіє і чинить опір руху об'єкта, коли швидкість цього об'єкта досягає швидкості, з якою рухається звук.

Термін نظرية الإجتياح [Nazariyatu l-'Ijtiyaah] перекладається як "стрілоподібність крила", дослівний переклад "теорія стріловидності". У перекладі на українську ми логічно виводимо значення "крила".

نظرية الاجتياح هي وصف يستعمل في هندسة الطيران يدل على سلوك تدفق الهواء فوق الجناح عند سقوط الحافة الأمامية للجناح على خط تدفق الهواء بزاوية مائلة.

Стрілоподібність крила – це аеронавігаційний інженерний опис поведінки повітряного потоку над крилом, коли передня кромка крила падає на лінію повітряного потоку під косим кутом.

Термін غرفة القيادة [Gurfatu l-Kiyaada] перекладається як "кабіна пілота", дослівний переклад "кімната командування". Під час перекладу на українську ми простежуємо причинно-наслідковим відносини між термінами двох мов. ويتوضع في غرفة القيادة مقعد الطيار وبعض التجهيزات التي تساعده على قيادة الطائرة و تنفيذ مهامه.

Крісло пілота та деяке обладнання, яке допомагає йому керувати літаком і виконувати свої обов'язки, розміщені в кабіні.

Термін مروحية هجومية [Mirvahiya Hujuumiya] перекладається як "бойовий вертоліт", дослівний переклад "атакуючий вертоліт". У перекладі на українську ми логічно виводимо значення "бойовий".

الميل مي-24 هي مروحية هجومية ومروحية نقل عسكري خفيفة من إنتاج مصنع ميل موسكو.

Міль Мі-24 – бойовий і легкий військово-транспортний гелікоптер московського заводу імені Міля.

Термін الرادارات المحمولة جواً [a-Raadaaraatu] перекладається як "бортова станція радіолокації", дослівний переклад "радіорадар перевезений повітряно". Модуляція у цьому випадку є логічною трансформацією для набуття українським перекладом якостей терміна авіаційного термінологічного поля.

الرادارات المحمولة جوا تستخدم لاكتشاف وتحديد مكان وجود الهواء والأشياء السطحية والجوفية.

Бортова станція радіолокації використовуються для виявлення та визначення місця розташування повітряних, наземних і підземних об'єктів.

Термін صاروخ أرض-جو [Saaruuh 'Ard-Jav] перекладається як "зенітна керована ракета", дослівний переклад "ракета землі-повітря". Під час перекладу на українську ми простежуємо причинно-наслідковим відносини між термінами двох мов.

صاروخ أرض-جو هو صاروخ موجه مصمم ليتم إطلاقه من الأرض إلى الجو بهدف إسقاط الطائرات.

Зенітна керована ракета – керована ракета, призначена для запуску з землі в повітря з метою збиття літака.

Звичайно, що ці приклади відображають лише техніку прийому логічного розвитку, але не розкривають його коріння. Кожна заміна прямого перекладу модуляцією пов'язана з глибокими розбіжностями в лексиці, логічній структурі словосполучення та образності арабської й української мов.

Таким чином, можна стверджувати, що перекладацькі лексичні трансформації – це різні зміни складу термінів арабської мови під час яких враховуються їх семантичні, стилістичні і прагматичні характеристики із збереженням усіх норм української мови та мовленнєвих традицій української культури. Під час аналізу процесу перекладу відібраних термінів у кількості 100 одиниць, 67 термінів перекладаються шляхом лексичних трансформацій. Найбільш продуктивними для перекладу авіаційної лексики є: конкретизація та модуляція; а найменш: транслітерація, калькування та генералізація.

3.2. Граматичні трансформації при перекладі арабської авіаційної лексики

Без граматичних трансформацій переклад з арабської мови на українську неможливий. Граматичні трансформації – це насамперед перебудова порядку елементів, зміна структури термінів, і всілякі заміни як синтаксичного, так і морфологічного порядку. Граматичні трансформації обумовлюються розбіжностями у основі мов. Опираючись на класифікацію Комісарова В.Н. (1990) ми маємо наступні граматичні трансформації (с.79):

1. Синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) – граматична трансформація, у якій синтаксична структура оригіналу перетворюється на аналогічну структуру мови перекладу. Ця "нульова" трансформація застосовується у тих випадках, коли у вихідній мові та мові перекладу існують паралельні синтаксичні структури. Синтаксичне уподібнення може призводити до повної відповідності у кількості мовних одиниць та порядку їх

розташування в оригіналі та перекладі.

Арабський варіант:	Український варіант:
1. مروحة رأسية	1. Головний гвинт
2. محرك احتراق داخلي	2. Двигун внутрішнього згорання
3. ضغط جوي	3. Атмосферний тиск
4. حاسوب البيانات الجوية	4. Комп'ютер повітряних сигналів
5. باع الجناح	5. Розмах крила
6. مركبة جوية	6. Повітряне судно

Усі вищезгаданих термінах є дво- і трикомпонентні найменування, які утворенні за моделлю іменник + прикметник: مروحة رأسية, ضغط جوي, مركبة جوية; іменник + іменник: باع الجناح; іменник + іменник-прикметник: محرك احتراق داخلي, حاسوب البيانات الجوية. При перекладі на українську мову зберігається повна кількість одиниць та майже повний порядок їх розташування в перекладі: в арабській мові словосполучення з узгодженим видом зв'язку мають конструкцію – іменник + прикметник, а в українській – прикметник + іменник. Ця "нульова" трансформація демонструє етнокультурну і лінгвокультурну схожість двох неспоріднених мов.

2. Граматична трансформація шляхом членування речення та об'єднання речень не представлена у нашому дослідженні, адже речення не є одиницею нашого дослідження.

3. Граматична заміна – граматична трансформація, коли граматична одиниця в оригіналі перетворюється на одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням. Заміні може бути піддана граматична одиниця вихідної мови будь-якого рівня: словоформа, частина мови, член речення, речення певного типу. Граматична заміна, як трансформація, має на увазі не просто вживання в перекладі форм мови перекладу, а відмова від використання форм мови перекладу, аналогічних вихідним, оскільки вони не дозволяють здійснити адекватний переклад. Заміна форм вихідної мови на інші, що відрізняються від них за змістом, що виражається граматичним значенням – у цьому суть даної трансформації.

Пластом термінів авіаційного термінологічного поля для реалізації цієї перекладацької трансформації будуть слугувати відповідники при перекладі з арабської мови на українську.

Арабський варіант:	Український варіант:
1. طيران	1. <i>Авіація</i>
2. صابورة	2. <i>Баласт</i>
3. جناح	3. <i>Крило</i>
4. دفعة	4. <i>Стерно</i>
5. زعنفة	5. <i>Кіль</i>
6. جنیح	6. <i>Елерон</i>
7. صاروخ	7. <i>Ракета</i>
8. خطران	8. <i>Тангаж</i>
9. عطوف	9. <i>Крен</i>
10. دسر	10. <i>Тяга</i>
11. قلابة	11. <i>Закрилок</i>
12. منجنیق	12. <i>Катапульта</i>
13. ضلع	13. <i>Нервюра</i>
14. داشبوت	14. <i>Демпфер</i>
15. عنفة	15. <i>Турбіна</i>
16. مسار	16. <i>Траєкторія</i>
17. مؤكسد	17. <i>Окисник</i>

У вищезгаданих термінах не відбувається зміна частин мови, або категорії числа. Категорія відмінку буде змінюватись в залежності від позиції терміна у реченні, але кількість і функції арабських відмінків відрізняється від української мови. Однак категорія роду в арабській і українській мовах має певні відмінності при перекладі, на додаток до того, що в арабській мові немає середнього роду:

طيران (чоловічий рід) – авіація (жіночий рід);

صابورة (жіночий рід) – баласт (чоловічий рід);

جناح (чоловічий рід) – крило (середній рід);

دفعة (жіночий рід) – стерно (середній рід);

- زعنفة (жіночий рід) – киль (чоловічий рід);
 صاروخ (чоловічий рід) – ракета (жіночий рід);
 دسر (чоловічий рід) – тяга (жіночий рід);
 قلابة (жіночий рід) – закрилок (чоловічий рід);
 منجنيق (чоловічий рід) – катапульта (жіночий рід);
 ضلع (чоловічий рід) – нервюра (жіночий рід);
 مسار (чоловічий рід) – траєкторія (жіночий рід).

11 термінів із 17 мають відмінності у категорії роду, що свідчить про велику різницю між двома досліджуваними мовами у цьому граматичному аспекті і сприйнятті гендерного світу в цілому.

Окремої уваги заслуговують лексико-граматичні трансформації, які мають усі ознаки обох попередніх трансформацій. Комісаров В.Н. (1990) виділяє три наступні види цієї трансформації:

- антонімічний переклад супроводжується заміною лексичної одиниці вихідної мови на одиницю мови перекладу із протилежним значенням;
- компенсація – додавання втрачених елементів сенсу одиниці мови оригіналу будь-якими іншими засобами при перекладі, причому необов'язково у тому місці тексту, що й в оригіналі;
- описовий переклад використовується, коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, яке дає більш менш повне пояснення чи визначення цього значення на мові перекладу (Миньяр, 1980, с.158).

При перекладі арабських авіаційних термінів цього дослідження не було застосовано антонімічний переклад. Нижченаведені приклади мають компенсацію при перекладі:

Арабський варіант:	Український варіант:
1. الدفع النووي للطائرات	1. Авіаційна ядерна силова установка
2. مدرج هبوط	2. Злітно-посадкова смуга
3. محرك نفاث	3. Повітряно-реактивний двигун

4. رحلة	4. <i>Авіаційна ланка</i>
5. مرمز دوراني	5. <i>Датчик кута повороту</i>
6. إقلاع وهبوط عمودي	6. <i>Літак вертикального злету та приземлення</i>
7. محرك نفاث نبضي	7. <i>Пульсуючий повітряно-реактивний двигун</i>
8. مراقبة جوية	8. <i>Керування повітряним рухом</i>

При перекладі терміна الدفع النووي للطائرات на українську мову додатковим елементом є слово "установка"; терміна مدرج هبوط – "злітно"; терміна محرك نفاث – "повітряно"; رحلة – "авіаційна"; مرمز دوراني – "кута"; إقلاع وهبوط عمودي – "літак"; مراقبة جوية – "повітряно"; محرك نفاث نبضي – "рухом".

Наступні терміни перекладаються шляхом опису:

Арабський варіант:	Український варіант:
1. مقدمة	1. <i>Головний обтікач</i>
2. برج مراقبة	2. <i>Командно-диспетчерський пункт</i>
3. الأشعة تحت الحمراء	3. <i>Інфрачервоне випромінювання</i>
4. صاروخ ذو وقود صلب	4. <i>Твердопаливний ракетний двигун</i>

Український переклад цих термінів дає більш повне пояснення термінів арабської мови для точного визначення їх приналежності до авіаційного термінологічного поля.

Таким чином, можна зробити висновок, що серед найпоширеніших граматичних трансформацій виділяють: компенсація та граматичні заміни у вигляді категорії роду. Перекладачу не варто нехтувати лексико-граматичними трансформаціями, тобто на структурні та лексико-семантичні розходження між арабською та українською мовами. У нашому дослідженні комплексні лексико-граматичні трансформації включають метод компенсації та описового перекладу.

Висновки до Розділу 3

Способи перекладу авіаційних термінів арабської мови мають універсальний характер і властиві будь-якій мові. Усі вищеперелічені аспекти здебільшого носять лексико-термінологічний характер, тоді як проблеми в галузі морфології, стилістики, синтаксису та граматики індивідуальні для кожної пари термінів.

Основними поняттями у перекладознавстві є поняття еквівалентності та адекватності, які набувають особливого значення при перекладі авіаційних термінів. Також будь-який перекладач повинен мати у своєму арсеналі низку прийомів, за допомогою яких здійснюється адекватна передача змісту іншою мовою. Під час аналізу процесу перекладу відібраних термінів у кількості 100 одиниць, 67 термінів перекладаються шляхом лексичних трансформацій. Найбільш продуктивними для перекладу авіаційної лексики є: конкретизація та модуляція; а найменш: транслітерація, калькування та генералізація. Інші 33 терміни слугували для демонстрації граматичних трансформацій, а саме: компенсація та граматичні заміни у вигляді категорії роду. Перекладачу не варто нехтувати лексико-граматичними трансформаціями, тобто структурним та лексико-семантичним розходженнями між арабською та українською мовами. У нашому дослідженні комплексні лексико-граматичні трансформації включають метод компенсації та описового перекладу.

В основі усіх перекладацьких трансформацій лежать одна або дві мовні операції: перефразування та/або підстановка. Але ступінь радикальності перекладацьких трансформацій буває дуже різним. Володіння інструментарієм перекладацьких трансформацій дозволяє перекладачеві зекономити час і зосередитись на вирішенні нестандартних завдань. Безумовно, користуючись лише перекладацькими трансформаціями, успішно перекладати неможливо. Оскільки будь-який переклад вимагає від перекладача творчого підходу та конкретних перекладацьких рішень.

ВИСНОВКИ

Проведений в роботі аналіз дозволив прийти до наступних коротких висновків за результатами дослідження:

1. Терміни є елементами цілісної термінологічної системи і не можуть існувати окремо від конкретної галузі знань. Взаємозалежність одна з головних умов існування терміна, оскільки лише за цієї умови можна досягти точності при передачі інформації або відображення певних понять про ті чи інші явища об'єктивного світу.

2. Наплив термінологічного масиву зумовив потребу інформаційного пошуку, а також необхідність вивчення термінології різних сфер людського життя. А зростаюче значення авіації і підвищена важливість міжнародних культурних процесів стимулюють до детального вивчення саме авіаційної термінології.

3. Переклад – це процес мовного посередництва, при якому створюється текст, який функціонально, змістовно і структурно дорівнює оригіналу. Збереження інваріантності й незмінного плану змісту, а також здатність висловити повно і правильно в мові те, що було виражено в вихідній мові є основними вимогами в досягненні позитивного результату перекладацького процесу.

4. Мовні контакти українців із арабським світом мають давню традицію. Лінгвокультурологічні характеристики арабомовних та україномовних комунікантів лежать в основі реалізації їх мовних вчинків, вибору ними тієї чи іншої тактики і стратегії мовної поведінки. Риси національного мислення, лінгвокультурного коду, знання поряд із індивідуальними психофізичними особливостями визначають характер мовної поведінки індивідумів.

5. Поняття арабської мовної картини світу малює свою картину, що зображує дійсність дещо інакше, ніж це роблять інші мови, зокрема й українська.

6. Арабська мова чудово використовує механізми словотвору, у будь-

якій терміносистемі, занурюючи людину в словесні асоціації, що породжують багаті образи уяви, завдяки чому людина може адекватно відповідати на ситуації, що виникають у повсякденному житті, й точніше розуміти і передавати глибокі наукові поняття. Тобто більшість арабських слів мають відкриту внутрішню форму, що яскраво проявляється в авіаційній лексиці.

Проблеми перекладу термінів арабської мови стосуються лінгвістичних аспектів, що полягає в омонімії, синонімії та полісемії, а також факторів, пов'язаних з професійними якостями перекладача, в тому числі недостатні фонові знання, незнання словотворчих ресурсів. Один і той же термін в залежності від багатьох факторів може викликати різну ступінь проблематичності.

7. Основна вимога до наукової роботи полягає в тому, що поставлені завдання мають бути конкретними та витікати з сучасного стану досліджуваного питання, та ґрунтуватись на аналізі відповідних наукових робіт. Але для досягнення завдань та реалізації їх результатів необхідно виділити найактуальніші методи дослідження та сформулювати чіткий план роботи з певними етапами, які ґрунтуються на комплексному підході до аналізу певного явища та мають на меті полегшити процес отримання результатів, забезпечити їх валідність.

8. Аналіз даних дозволяє зробити висновки про те, що коефіцієнт частотності використання різних трансформацій як частини перекладацького рішення може мати деяке варіювання залежно від перекладача. Перекладацькі лексичні трансформації – це різні зміни складу термінів арабської мови під час яких враховуються їх семантичні, стилістичні і прагматичні характеристики із збереженням усіх норм української мови та мовленнєвих традицій української культури. Під час аналізу процесу перекладу відібраних термінів у кількості 100 одиниць, 67 термінів перекладаються шляхом лексичних трансформацій. Найбільш продуктивними для перекладу авіаційної лексики є: конкретизація 31% та модуляція 18%; а найменш: транслітерація 8%, калькування 6% та генералізація 2%. Інші 33 терміни слугували для демонстрації граматичних

трансформацій. Найпоширенішими з них є: компенсація 8% та граматичні заміни 17% у вигляді категорії роду. Загальний процент відповідників при перекладі усіх термінів дорівнює 25%. Перекладачу не варто нехтувати лексико-граматичними трансформаціями, тобто структурними та лексико-семантичними розходженнями між арабською та українською мовами. У нашому дослідженні при перекладі арабських термінів на українську використовувалися комплексні лексико-граматичні трансформації, які включали у себе метод компенсації 8% та описового перекладу 4%.

Якщо порівнювати арабську термінологічну базу з базами інших мов, то виявиться, що арабська термінологія ще не має стабільності і чіткості. Бурхливий розвиток базових галузей арабської промисловості не призвів до розвитку національної термінології. Щодо термінології авіації, можна сказати, що вона відноситься до сфер суспільного та економічного життя, які все ще знаходяться на стадії становлення і словникового закріплення. Саме тому до найбільш важливих завдань, що вимагають свого вирішення, відносяться заохочення термінологічних досліджень авіації, формування єдиної термінологічної бази та створення єдиного термінологічного словника авіації арабської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амер А. А. (2003). *Арабська мова*. К.: КМ Академія.
2. Амер Мухамед Ахмед (1994). *Научно-технические термины-неологизмы в современном русском литературном языке: На материале словарей 70-80-х гг.* М.: МГУ.
3. Бажан М. П. (1974-1985). *Українська радянська енциклопедія: у 12 т.* К.: Головна редакція УРЕ.
4. Баранов Х. К. (1996). *Большой арабско-русский словарь: в 2-х т.* М.: Русский язык.
5. Бархударов Л. С. (1975). *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)*. М.: Международные отношения.
6. Баюми С. А. (2002). *Основа языков*. Дата звернення: 20.04.2021. http://www.mohamedrabeea.com/books/book1_1667.pdf
7. Белкин В. М. (1975). *Арабская лексикология*. М.: МГУ.
8. Белкин В. М. (1975). *Арабская лексикология*. М.: Наука.
9. Білодіда. І. К.(1970-1980). *СУМ – Словник української мови: в 11 т.* К.: Наукова думка.
10. Боднар С. М. (2012). *Язык арабских документов торговой-экономической деятельности*. М.: Тезаурус.
11. Вильгельм фон Гумбольдт (1985). *Язык и философия культуры*. М.: Прогресс.
12. Виноградов В. В., Винокур Г. О., Ларин Б. А. и др. (1994). *ТСРЯ – Толковый словарь русского языка: в 4 т.* М.: Русские словари.
13. Володина М. Н. (1996). *Термин как средство специальной информации*. М.: МГУ.
14. Воротников Ю. Л. (2006). *Языковая картина мира: трактовка понятия*. Гуманитарное знание: тенденции развития в XXI веке. В честь 70-летия Игоря Михайловича Ильинского. М.: Изд-во Нац. ин-та бизнеса, 316-320.

15. Гринев С. В. (1993). *Введение в терминоведение*. М.: Московский лицей.
16. Гуцева Т. Г. (1998). *Диалог культур – условие будущего. Беларусь – Бельгия: Диалог культур*. Минск, 45-61.
17. Жлуктенко Ю. А. (1966). *Мовні контакти* / Жлуктенко Ю.А. – К.: вид-во Київ, ун-та, 7-38.
18. Жлуктенко Ю. А. (1974). *Лингвистические аспекты двуязычия*. К.: "Вища школа".
19. Захаренко Е. Н., Комарова Л. Н., Нечаева И. В. (2008). *НСИС – Новый словарь иностранных слов: свыше 25000 слов и словосочетаний*. М.: Азбуковник.
20. Иванова А. А. (2013). *Семантический анализ названий должностей и социального статуса, заимствованных в русский язык из арабского*. Вісник Дніпропетровського університету, 72–77.
21. Илюшкина М. Ю. (2015). *Теория перевода: основные понятия и проблемы: учебное пособие*. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 84.
22. Ионичев Н. П. (2001). *Внешние экономические связи России (IX-нач. XX в.)*. М.: Аспект-пресс.
23. Іванишин В. (1994). *Мова й нація*. Дрогобич: Відродження.
24. Кацнельсон С. Д. (1965). *Содержание слова, значение и обозначение*. М – Л: Наука.
25. Коваль А. П. (1992). *Ділове спілкування*. К.: Либідь.
26. Комиссаров В. Н. (1982). *Перевод и интерпретация*. М.: Международные отношения.
27. Комиссаров В. Н. (1990). *Теория перевода (Лингвистические аспекты)*. М.: Высшая школа.
28. Королева Е. В. (2005). *Трудности учебного перевода терминов и приемы их преодоления (на материале экономической и юридической терминологии)*. Москва.

29. Кочерган М. П. (2006). *Основи зіставного мовознавства*. К.: Академія, 76-80.
30. Кравченко А. В. (2009). *О традициях, языкознании и когнитивном подходе*. М.: Языки славянских культур, 51-56.
31. Крушельницкая К. Г. (2004). *Советы переводчику*. М.: Астрель – АСТ.
32. Лейчик В. М. (2006). *Терминоведение: предмет, методы, структура*. М.: КомКнига.
33. Лотте Д. С. (1969). *Основы построения научно-технической терминологии*. М.: АН СССР, 11-95.
34. Мальцева К. С. (2002). *Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу*. К.: Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України.
35. Маслова В. А. (2001). *Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений*. М.: Академия
36. Миньяр-Белоручев, Р. К. (1980). *Общая теория перевода и устный перевод*. М.: Воениздат.
37. Мустафаева А. А. (2011). *Современная арабская терминология: формирование и проблемы перевода (на материале терминологии информатики)*. Алматы.: Казахский национальный университет имени аль-Фараби.
38. Нелюбин Л. Л. (2009). *Введение в технику перевода: Учебное пособие*. М.: Флинта, 127.
39. Огиенко И. И. (1915). *Иноземные элементы в русском языке: История проникновения заимствованных слов в русский язык*. М.: тип. В. П. Бондаренко и П. Ф. Гнездовского.
40. Перебийніс В. І. (2001). *Статистичні методи для лінгвістів (посібник)*. Вінниця: Нова книга, 57.
41. Пчелінцева О. Е. (2003). *Лексичні основи міжнародної термінології: Конспект лекцій та дидактичний матеріал для студентів лінгвістичних спеціальностей*. Черкаси: ЧДТУ, 7-14.

42. Рёбрушкина И. А. (2007). *Проблемы лингвистической терминологии в условиях двуязычия*. Тамбов: Грамота, 198-200.
43. Редкол. О. С. (1982). *Етимологічний словник української мови: в 7 т.* К.: Наук. думка.
44. Реформатский А. А. (2004). *Введение в языковедение: Учебник для вузов*. М.: Аспект Пресс.
45. Реформатский А. А. (2005). *Вопросы терминологии*. М.: Аспект.
46. Светлова Р. М. (2012). *Морфологическая ассимиляция арабизмов в русском языке*. Казань.
47. Сулейменова Э. Д. (1998). *Словарь по языкознанию*. Алматы: Ғылым.
48. Тюленев С. В. (2004). *Теория перевода*. М.: Гардарики, 7-24.
49. Филькенберг Н. Д. (2004). *Арабский язык. Курс теории перевода*. М.: Восток – Запад, 35-70.
50. Хайрутдинов Д. Р. (2009). *Географическая терминология: арабские, русские, английские параллели*. Казань.
51. Хусайн Аббас Хусайн. (2001). *Русская лексика арабского происхождения в теоретическом и прикладном рассмотрении*. Москва.
52. Циткина Ф. А. (1988). *Терминология и перевод*. Львов: ЛГУ.
53. Шарбатов Г. Ш. (1961). *Современный арабский язык*. М.: Восточная литература.
54. Швейцер А. Д. (1998). *Теория и практика перевода*. М.: Наука.
55. Шелов С. Д. (2003). *Термин. Терминологичность. Терминологические определения*. СПб.: Филологический факультет СПбГУ.
56. Ярцева В. Н. (1990). *Лингвистический энциклопедический словарь*. М.: Сов. энциклопедия.
57. Anis I. Min Asrar Al-Lugha (1966). *Secrets of the Arabic Language*. Cairo: Anglo Egyptian Bookshop.

58. Eugene A Nida (1964). *Toward a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill.
59. Gaber J. (2007). *Terminology Translation: A Morphology-based Approach to the Translation and Standardization of Technical Terms from English into Arabic – The Case of Linguistics Terminology*. Tripoli: Academy Publishing House, 139.
60. Khasara M. (1994). *Al-Ta'rib wa Al-Tanmiya Al-Lughawiyya, Arabization and language development*. Damascus: Al-Ahali.
61. Peter Mansfield (1992). *The Arabs*. London: Penguin Books.
62. Shaheen A. (1986). *Arabic, the language of science and technology (in Arabic)*. Dammam: Dar As-Salah.
63. السعيد محمد البدوي (1973). *مستويات العربية المعاصرة في مصر*. القاهرة: دار المعارف، 23.
64. صبحي الصالح (2004). *دراسات في فقه اللغة*. بيروت: دار العلم للملايين.
65. مجدي وهبه (1984). *معجم المصطلحات العربية في اللغة والأدب*. لبنان: مكتبة لبنان، 7.
66. محمد عوني عبد الرؤوف (2008). *تاريخ الترجمة العربية بين الشرق العربي و الغرب الاوربي*. القاهرة: مكتبة الآداب.
67. وفاء كامل فايد (2015). *حال اللغة العربية ووسائل النهوض بها*. دبي الإمارات: المؤتمر الدولي للغة العربية، 193-201.

ДОДАТКИ

Перелік досліджуваних лексичних одиниць

Арабський варіант:	Український варіант:
1. أجهزة الهبوط	1. Шасі
2. أحادية السطح	2. Моноплан
3. أرنيثوبتر	3. Орнітоптер
4. إستعراض جوي	4. Пілотаж
5. الأشعة تحت الحمراء	5. Інфрачервоне випромінювання
6. إقلاع وهبوط عمودي	6. Літак вертикального злету та приземлення
7. ألتيمتر	7. Альтиметр
8. إنحراف مغناطيسي	8. Магнітна девіація
9. أوتوجايرو	9. Автожир
10. إيرباص	10. Аеробус
11. أيروستات	11. Аеростат
12. باع الجناح	12. Розмах крила
13. بدن الطائرة	13. Фюзеляж
14. برج مراقبة	14. Командно-диспетчерський пункт
15. البوصلة الجيروسكوبية	15. Гірокомпас
16. تاكومتر	16. Тахометр
17. ترموستات	17. Термостат
18. التزود بالوقود جوا	18. Дозаправлення у повітрі
19. تصوير جوي	19. Аерофотозйомка
20. جدار الصوت	20. Звуковий бар'єр
21. جريان مضطرب	21. Турбулентність
22. جناح	22. Крило
23. جناح تكيفي	23. Адаптивне крило
24. جنیح	24. Елерон

25.حاسوب البيانات الجوية	25.Комп'ютер повітряних сигналів
26.حاملة طائرات	26.Авіаносний крейсер
27.حبال الكيخ	27.Аерофінішер
28.حجرة إحتراق	28.Камера згорання
29.خطران	29.Тангаж
30.داشبوت	30.Демпфер
31.دسر	31.Тяга
32.دفاع جوي	32.Протиповітряна оборона
33.دفة	33.Стерно
34.الدفع النووي للطائرات	34.Авіаційна ядерна силова установка
35.دوران ذاتي	35.Авторотація
36.ديناميكا هوائية	36.Аеродинаміка
37.ديناميكيات الغاز	37.Газодинаміка
38.ذخيرة	38.Боеприпаси
39.الرادارات المحمولة جواً	39.Бойова станція радіолокації
40.رحلة	40.Авіаційна ланка
41.رفراف الجناح	41.Горизонтальне оперення
42.رفع	42.Підйомна сила
43.ز عنفة	43.Кіль
44.سفينة هوائية	44.Дирижабль
45.صابورة	45.Баласт
46.صاروخ	46.Ракета
47.صاروخ أرض-جو	47.Зенітна-керована ракета
48.صاروخ جوال	48.Крилата ракета
49.صاروخ ذو وقود صلب	49.Твердопаливний ракетний двигун
50.ضغط جوي	50.Атмосферний тиск
51.ضلع	51.Нервюра
52.طائرة أسرع من الصوت	52.Надзвуковий літак
53.طائرة ثنائية السطح	53.Біплан

54.طائرة دون طيار	54.Безпілотний літальний апарат
55.طائرة شراعية	55.Планер
56.طيار آلي	56.Автопілот
57.طيران	57.Авіація
58.عجلة المقدمة	58.Носове колесо
59.عطوف	59.Крен
60.عنفة	60.Турбіна
61.غرفة القيادة	61.Кабіна пілота
62.فرامل الإنقضااض	62.Повітряне гальмо
63.قاذفة القنابل	63.Бомбардувальник
64.قلابة	64.Закрилок
65.قناع أكسجين	65.Киснева маска
66.كابينة مضغوطة	66.Гермокабіна
67.كيروسين	67.Керосин
68.مؤشر الوجهة	68.Авіагоризонт
69.مؤكسد	69.Окисник
70.مثبط الرفع	70.Інтерцептор
71.محرك احتراق داخلي	71.Двигун внутрішнього згорання
72.محرك نفاث	72.Повітряно-реактивний двигун
73.محرك نفاث نبضي	73.Пульсуючий повітряно-реактивний двигун
74.مخرج الطوارئ	74.Запасний вихід
75.المدخول	75.Повітрязабірник
76.مدرج هبوط	76.Злітно-посадкова смуга
77.مراقبة جوية	77.Керування повітряним рухом
78.مركبة جوية	78.Повітряне судно
79.مرمز دوراني	79.Датчик кута повороту
80.مروحة الطائرة	80.Повітряний гвинт
81.مروحة رأسية	81.Головний гвинт

82. مروحية هجومية	82. Бойовий гелікоптер
83. مسار	83. Траєкторія
84. مسار جوي	84. Авіалінія
85. مطار مروحيات	85. Вертодром
86. معزز صاروخ	86. Прискорювач
87. مقاومة المائع	87. Аерогідродинамічний опір
88. مقدمة	88. Головний обтікач
89. مقعد قذفي	89. Крісло-катапульта
90. ممشى	90. Трап
91. منجنيق	91. Катапульта
92. منساب هوائي	92. Аеродинамічний профіль
93. منفذ الهواء	93. Вентиляційний отвір
94. مهبط	94. Аеродром
95. ميكانيكا هوائية	95. Аеромеханіка
96. نظام بيتوت ثابت	96. Приймач повітряного тиску
97. نظرية الإجتياح	97. Стрілоподібність крила
98. نفق رياح	98. Аеродинамічна труба
99. هايبير سونيك	99. Гіперзвукова швидкість
100. وسيلة الطفو الشخصية	100. Рятівний жилет

PE3IOME

ملخص

عنوان هذا العمل هو استنتاج مصطلحات الطيران للغة العربية الحديثة في الترجمات الأوكرانية. الغرض من الدراسة هو دراسة شاملة لطرق تكوين مصطلحات اللغة العربية واستنتاج مصطلحات الطيران العربية عند ترجمتها إلى الأوكرانية. تحقيق هدف الدراسة لا بد من حل المهام التالية:

- (1) تحليل مفهوم المصطلح والمصطلحات ؛
- (2) إبراز خوارزميات تشكيل وطرق ترجمة المصطلحات العربية.
- (3) تحديد مفهوم الترجمة وأهم مهامها.
- (4) لدراسة نظرية الاتصالات اللغوية.
- (5) تحديد مكان مفردات الطيران في الصورة العربية للعالم.
- (6) معرفة كيفية ترجمة المصطلحات العربية والصعوبات ذات الصلة.
- (7) توضيح منهجية الدراسة ؛
- (8) التعرف على السمات الرئيسية وعمليات التحول في ترجمة مصطلحات الطيران العربية إلى

الأوكرانية

كانت مواد الدراسة عبارة عن ترجمات لوثائق الطيران الفنية الرسمية لشركة "Science Technology" LLC. يتكون العمل العلمي من مقدمة وثلاثة أقسام مع استنتاجات لكل منها واستنتاجات للعمل بأكمله وقائمة بالمصادر المستخدمة وملاحق وملخص. تشير المقدمة إلى أهمية الدراسة والموضوع والموضوع والغرض والأهداف وطرق البحث والجدة العلمية والأهمية العملية. يغطي القسم الأول مفاهيم المصطلح والمصطلحات والترجمة في دراسات الترجمة الحديثة ونظرية الاتصالات اللغوية ومكانة مفردات الطيران في الصورة العربية للعالم وأساليب البحث. يحدد القسم الثاني طرق تكوين وعمل المصطلحات العربية ومشكلات ترجمتها ومنهجية البحث. يوضح القسم الثالث خصوصيات ترجمة مصطلحات الطيران من اللغة العربية الحديثة إلى الأوكرانية.

سمح لنا التحليل الذي تم في هذا العمل بالتوصل إلى الاستنتاجات الموجزة التالية بناءً على نتائج الدراسة:

1. المصطلحات هي عناصر من نظام مصطلحات شامل ولا يمكن أن توجد منفصلة عن مجال معين من المعرفة. الاعتماد المتبادل هو أحد الشروط الرئيسية لوجود المصطلح ، لأنه في ظل هذا الشرط فقط يمكن تحقيق الدقة في نقل المعلومات أو انعكاس مفاهيم معينة حول ظواهر معينة من العالم الموضوعي.
2. أدى تدفق المصطلحات إلى الحاجة إلى استرجاع المعلومات ، فضلاً عن الحاجة إلى دراسة المصطلحات الخاصة بمختلف مجالات الحياة البشرية. وتحفز الأهمية المتزايدة للطيران والأهمية المتزايدة للعمليات الثقافية الدولية على إجراء دراسة تفصيلية لمصطلحات الطيران.

3. الترجمة هي عملية وساطة لغوية ، يتم من خلالها إنشاء نص مساوٍ للأصل وظيفياً وذات مغزى وتركيبياً. الحفاظ على الثبات وخطة المحتوى الثابتة ، وكذلك القدرة على التعبير بشكل كامل وصحيح في اللغة عن ما تم التعبير عنه في اللغة المصدر هي المتطلبات الرئيسية في تحقيق نتيجة إيجابية لعملية الترجمة.
4. الاتصالات اللغوية للأوكرانيين مع العالم العربي لها تقاليد عريقة. تكمن الخصائص اللغوية والثقافية للمتصلين الناطقين باللغة العربية والأوكرانية في تنفيذ أفعالهم اللغوية واختيارهم لتكتيك واستراتيجية معينة للسلوك اللغوي. تحدد سمات التفكير القومي والرمز اللغوي والثقافي والمعرفة إلى جانب الخصائص النفسية الفيزيائية الفردية طبيعة السلوك اللغوي للأفراد.
5. يرسم مفهوم الصورة اللغوية العربية للعالم صورته الخاصة التي تصور الواقع بشكل مختلف بعض الشيء عن اللغات الأخرى ، بما في ذلك الأوكرانية.
6. تستخدم اللغة العربية بشكل مثالي آليات تكوين الكلمات ، في أي نظام اصطلاحي ، لغمر الشخص في الارتباطات اللفظية.
- تتعلق مشاكل ترجمة المصطلحات العربية بالجوانب اللغوية ، وهي الترادف والترادف وتعدد المعاني ، فضلاً عن العوامل المتعلقة بالصفات المهنية للمترجم ، بما في ذلك المعرفة الأساسية غير الكافية والجهل بمصادر تكوين الكلمات. المصطلح نفسه ، اعتماداً على العديد من العوامل ، يمكن أن يسبب درجات متفاوتة من الصعوبة.
7. لتحقيق المهام وتنفيذ نتائجها ، من الضروري تحديد أكثر أساليب البحث ذات الصلة وتشكيل خطة عمل واضحة بمراحل معينة ، والتي تستند إلى نهج شامل لتحليل ظاهرة وتهدف إلى تسهيل عملية الحصول على النتائج ، تأكد من صحتها.
8. أثناء تحليل عملية ترجمة المصطلحات المختارة بمقدار 100 وحدة ، تتم ترجمة 67 مصطلحاً بواسطة تحويلات معجمية. الأكثر إنتاجية لترجمة مفردات الطيران هي: الخرسانة 31% والتعديل 18%؛ وأقلها: التحويل الصوتي 8% ، والتنوع 6% ، والتعميم 2%. استخدمت المصطلحات الـ 33 الأخرى لإثبات التحويلات النحوية. الأكثر شيوعاً هي: 8% تعويضات و 17% بدائل نحوية في شكل فئة الجنس. النسبة المئوية الإجمالية للمجيبين في ترجمة جميع المصطلحات هي 25%. في دراستنا ، استخدمت ترجمة المصطلحات العربية إلى الأوكرانية تحويلات معجمية ونحوية معقدة ، تضمنت طريقة التعويض بنسبة 8% والترجمة الوصفية بنسبة 4%.